

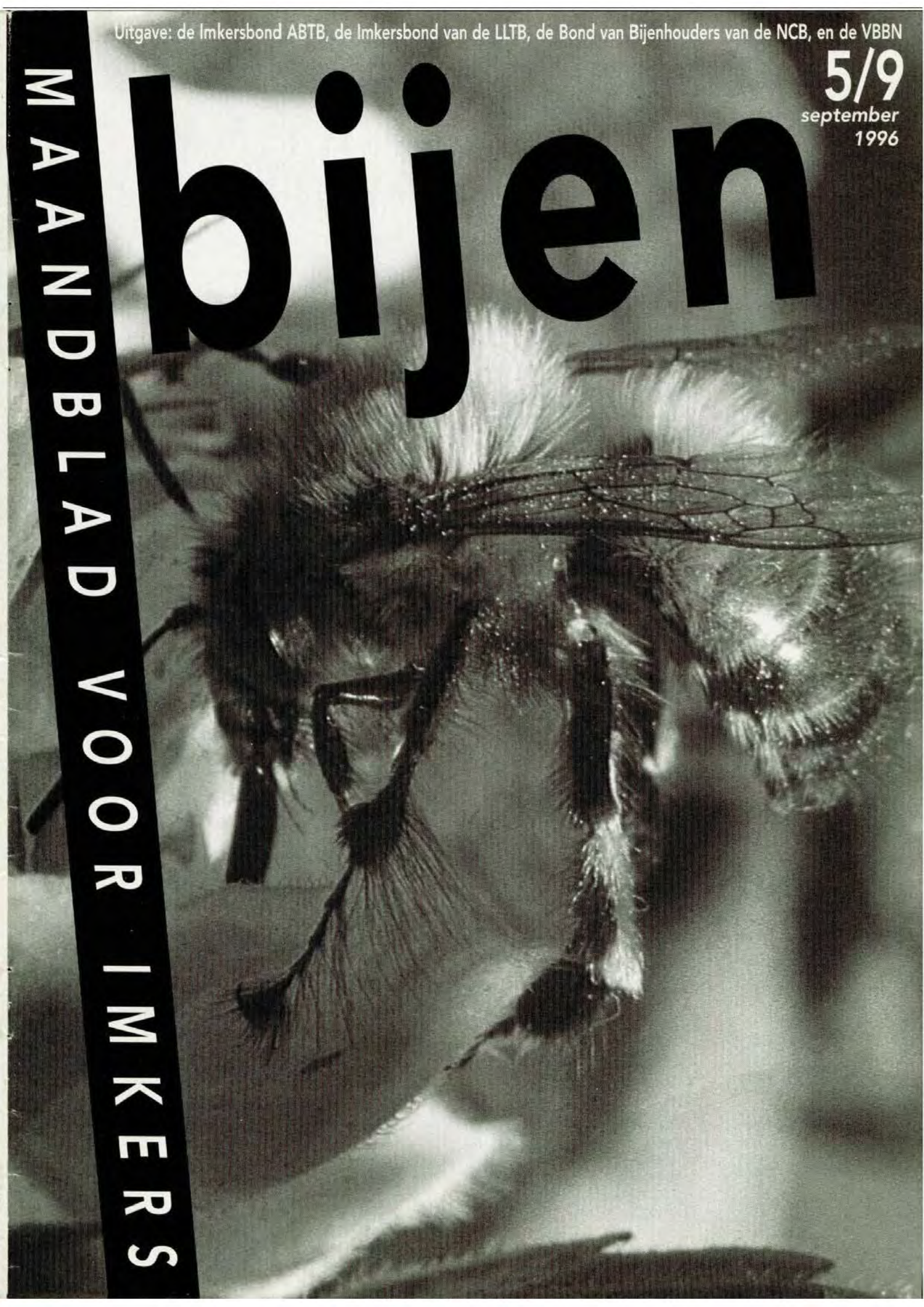
Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de NCB, en de VBBN

5/9

september
1996

bijen

MAANDBLAD VOOR IMKERS



bijen

Maandblad voor imkers ISSN 0926-3357
Jaargang 5, nummer 9, september 1996

Uitgegeven door de Imkersbond ABTB, de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LTB), de Bond van Bijenhouders van de Noordbrabantse Christelijke Boerenbond (NCB) en de Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland (VBBN)

Hoofredacteur J. Beetsma

Redactie M.L. Boerjan, F.P. Bohlmeijer, A. M. Kuypers, M. Schyns en W. Wieleman.

Vaste medewerkers W. Bohlmeijer-Mans, M.J. van Iersel, N. de Jong, A. Neve, K. Zoet.

Redactiesecretaris M.J.E.M. Canters

Postbus 198, 6720 AD Bennekom

Telefoon 0317 42 24 22

Telefax 0317 42 41 80

Financiële administratie

Spoorlaan 350, 5038 CC Tilburg

Telefoon 013 583 63 50

Bankrelatie RABO-bank Tilburg,

rekeningnummer 18.52.12.077, ten name van 'Bijen'.

Postbanknummer van de bank 1088813

'Bijen' verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de eerste van de maand (de juli- en augustus nummers worden gecombineerd).

Oplage 10.000

Tarieven voor handelsadvertenties: op aanvraag bij de redactiesecretaris.

Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod':

f20,00 per 20 woorden, elk extra woord f0,50

Betaling bij opgave.

Alle in 'Bijen' gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs.

De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren.

Overname van artikelen en illustraties alleen met toestemming van de redactie en dan met bronvermelding.

Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk zes weken voor de maand van plaatsing aan de redactiesecretaris worden opgestuurd. Tekst bij voorkeur op een diskette insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's.

Vormgeving en opmaak Grafisch Atelier Wageningen

Druk Drukkerij Modern b.v., Bennekom

Bij de voorplaat: Sachembij (Anthophora plumipes) op witte dovenetel. Deze snelle bij vliegt in het voorjaar. De vrouwtjes bezoeken vele soorten planten waaronder dovenetels. De lange haren op de poten doen denken aan de versierde leggings van een indianen-opperhoofd (sachem). Foto P. van Breughel, Veghel.

Van de redactie

De ene keer een noodkreet om kopij. De andere keer van de redacteur van de maand een noodkreet om ruimte. Zo'n overschot aan artikelen is op zich wel handig. Toch blijft het probleem 'wat moet er worden doorgeschoven'. Aan de ene kant vraagt de actualiteit de ruimte, aan de andere kant wil je kiezen voor variatie.

In dit septembernummer variatie genoeg: Van Iersel schrijft over de voorbereidingen van de winter en het voorjaar.

Ko Zoet ziet het weer eventjes niet zitten, er wordt gejubileerd, en er verscheen een nieuwe editie van het werkboek van de heer Speelziek. Het zijn zomaar enkele voorbeelden. Of dit de goede keuzes waren? Ik hoop het maar. Wat nu bleef liggen komt vast en zeker volgende maand aan de beurt. En, aarzelt u niet uw bijdragen naar ons op te sturen. Ook al kan het eventjes duren eer deze wordt gepubliceerd.

Ab Kuypers

Inhoud

De biologie van de metselbij II	J.J.M. Bol	227
Imkerpraktijken: Najaarsverzorging	M.J. van Iersel	230
Bijenplant in beeld: Aubrieta	Arjen Neve	232
Van imker tot imker	Ko Zoet	234
Nieuws van de Ambrosiushoeve	Christ Smeekens	236
Bestrijding bijenziekten	Christ Smeekens	237
Snippers	Wilma Bohlmeijer-Mans	238
Werkvakantie voor het buitenseizoen		239
Boekbespreking		
<i>Bijenhouden als liefhebberij</i>	Ab Kuypers	240
<i>Werkboek bijenhouden</i>	Joop Beetsma	240
De lezer schrijft		
<i>Wintersterfte: toch iets aan te doen?</i>	A.P. Kole	241
<i>Mijn mooiste kast</i>	J. Tempelman	241
Indrukken van een congresganger ..	Leo van Gelderen	242
Korte berichten		
<i>Nog steeds niet voorgesteld</i>		243
Subvereniging Stadskanaal jubileert	Ab Kuypers	244
Foto van de maand		245
Verenigingsnieuws LLTB		
<i>Studiedag 28 september</i>		246
Verenigingsnieuws NCB		
<i>Studiedag 9 november</i>	H. F. Weijenburg	247
Verenigingsnieuws VBBN		
<i>Symposium 'Natuurzuivere Honing'</i>		248
<i>'Werkboek Bijen houden'</i>	Joop Beetsma	249
<i>Uit de PC van de voorzitter</i>	Dick Vunderink	250
<i>HB-vergaderingen april en mei</i> ..	Heyta v.d. Reijden	250
Verenigingsnieuws Bedrijfsraad		251
Familieberichten		252
Kalender		253
Cursussen		254
Vraag en aanbod		255

Biologie van de rode metselbij II

J.J.M. Bol (zie voor deel I: Bijen 5-7/8: 195-198)

De ontwikkeling in het nest

Als een van onze voorbereekte bamboestengels als nestplaats is ingenomen, kunnen we de ontwikkeling van het nest gadeslaan. Wij wachten daarmee tot alle cellen voltooid zijn, en de sluitprop is aangebracht. Dan nemen we dit bamboestengelsegment voorzichtig uit het bundeltje, en maken deze met de grootste omzichtigheid open. Het ei van *Osmia rufa* is 3 tot 4 mm lang, wat naar verhouding tot het kleine dier betrekkelijk groot genoemd mag worden. Het ei

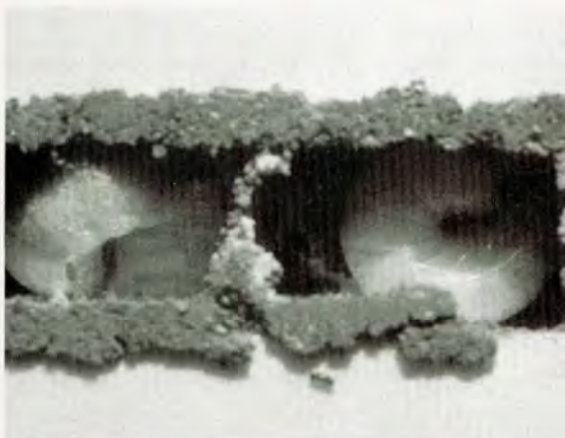


foto 1

is enigszins gebogen, het heeft afgeronde uiteinden en zit altijd met de achterste punt midden op de stuifmeelvoorraad gekleefd. Aanvankelijk heeft het een egale melk-achtige tint, maar na enkele dagen trekt zich de troebele massa in het ei samen en worden de beide einden helder transparant. Dit is de eerste, althans voor het met een loep gewapende oog, zichtbare ontwikkeling in het ei. Het moment waarop de larve het ei verlaat, is zonder een vrij sterke vergroting haast niet te bepalen. Na een aantal dagen, nadat het ei gelegd is, wordt de eischaal, het z.g. chorion, dof en gaat scheuren, de larve is dan geboren. Deze larve beweegt zich in het begin haast niet, maar na enige tijd buigt zij voorover en probeert bij het voedsel te komen. Het tijdstip, waarop de larve zich met stuifmeel begint te voeden, is praktisch direct te zien aan een lichte verkleuring van het darmkanaal in het nog transparante lichaam. Dat de larve tijdens het vreten nog geruime tijd in de oorspronkelijke eipositie op het

stuifmeel blijft zitten is voor haar van levensbelang, want als zij te vroeg in haar ontwikkeling van de stuifmeelvoorraad zou losraken is de kans groot dat zij van de honger omkomt. Zij mist namelijk aanvankelijk nog het vermogen om zich in de cel te kunnen verplaatsen. Alle bijenlarven zijn madevormig en hebben dus geen poten. Later, als de larven wat groter zijn geworden, kunnen zij zich tegen de celwand of het celschot afzetten om het resterende voedsel te bereiken (foto 1). Tijdens haar groei verandert de larve van vorm en kleur, de insnoeringen zijn nu duidelijk waarneembaar. De kleur wordt gebroken wit met onder de opperhuid witte stippen. Zij vervelt een aantal keren en voor de



foto 2

laatste vervelling, als de voedselvoorraad verbruikt is, treedt een korte rustperiode in, waarna alle faecaliën (ontlasting) uit het bijenlichaam worden verwijderd. Daarna begint de larve een cocon te spinnen. Eerst een ogenschijnlijk wanordelijk licht spinsel, maar na een paar uur krijgt de cocon zijn eigenlijke ovale vorm. Tijdens het spinnen zorgt de larve ervoor dat alle uitwerpselen, die zij tijdens de voedingsperiode produceerde, buiten de cocon blijven (foto 2). Het spinsel is aanvankelijk vuilwit van kleur en het spinnen is dan ook nog goed te volgen door de dunne coconwand, maar na 1 à 2 dagen is deze ondoorzichtig en verandert van vuilwit in donker roodbruin van kleur. Wanneer men de cocon tussen duim en wijsvinger neemt en er zachtjes in knijpt, kraakt deze cocon alsof zij van perkament is. Het is nog een erg taaie cocon ook, met een klein puntje aan het einde. Het is mij niet duidelijk of dit het gevolg is van het spinnen van de cocon of dat dit een andere bedoeling heeft,

bijvoorbeeld voor de ademhaling en vochtregulatie. Het is mij gebleken dat zich aan deze zijde altijd de kop van het insekt bevindt (foto 3). In het larvelichaam binnen de cocon voltrekken zich nu de wonderlijke groeiprocessen die de larve veranderen in een naakte pop. Deze poppen kan men begin augustus reeds in de cocons vinden. Zij zijn volkomen wit, enigszins glazig van uiterlijk maar hebben verder dezelfde vorm als het imago. De poten, voelspriet en monddelen liggen allemaal netjes opgevouwen onder het borststuk en het achterlijf. Alleen de kleur en de beharing ontbreken nog. Eerst krijgen de grote facetogen hun kleur en daarna verspreiden de kleuren zich heel langzaam vanuit het borststuk over het achterlijf en kop. Begin september verbreekt het imago de pophuid. Het nog jonge volwassen insekt is prachtig van kleur en nog niet geschonden door de vele vluchten die het

geconserveerd. Een paar dagen na het uitkomen eet de larve van de brij, vervolgens kruipt ze er voor een half jaar in weg om pas in de lente weer opnieuw te gaan eten. Hoewel de ontwikkeling van de solitaire bijen wel een jaar duurt is de tijd die elk groeistadium in beslag neemt, niet voor alle soorten bijen gelijk. De zijdebij brengt zoals gezegd, de winter als rustende larve door, verandert gedurende de volgende lente in een pop en loopt enkele weken later als volwassen insekt uit. Andere, waaronder onze *Osmia rufa* die in de lente uitloopt, verpoppen in de herfst en hebben voor de winter hun vleugels en brengen de winter, nog altijd in hun cellen in een verstijfde toestand door. Wanneer de cocon van de metselbij in november wordt geopend, zal men daarin het volwassen insekt vinden, klaar om uit te vliegen. Hij komt direct tot leven, als men hem in een warme omgeving brengt. Al deze bijen zullen wachten tot de warmte van de komende lente en zomer ze tot activiteit brengt. Ik betwijfel of er een of andere solitaire bij is, die met de koningin van de honingbijen in snelheid van ontwikkeling kan wedijveren. Vanaf het moment dat het ei het moederlichaam verlaat, tot de volledig ontwikkelde koningin zich uit haar cel bijt, zijn nauwelijks zestien dagen verstreken. Maar deze zestien dagen werden dan ook doorgebracht bij een hoge en tamelijk constante temperatuur in de buurt van de 35°C.

Vooran in het nest bij de ingang liggen de mannetjes en achterin de wijfjes. Overigens hebben de mannetjes een korter larvestadium, zodat ze eerder hun volwassenheid bereikt hebben. Uit de eerste eieren, die de moederbij in een nest legt, komen namelijk altijd wijfjes. Dit is een regel die we in ieder nest weer terugvinden, vandaar dat we ook in het voorjaar eerst de mannetjes zien verschijnen. Zij knagen eerst hun cocon open en dan het celschot van klei. Het mannetje in het nest moet dan nog de dikke kleiprop, die de nestholte afsluit, afbreken. Waarschijnlijk maakt hij daarbij gebruik van speeksel waarmee de klei week gemaakt wordt. De wijfjes komen zoals gezegd ongeveer twee weken later uit de cocons en vinden het mannenverblijf dan al verlaten. Buiten gekomen legen zij eerst hun darm; de geel gekleurde faecaliën zijn vaak rond de nestopening waarneembaar. Daarna gaat ons metselbijtje zich met behulp van de poten uitgebreid poetsen, waarna ze snel wat nectar drinkt, want je moet goed begrijpen dat ze langer dan een half jaar niet gegeten. Het komt weleens voor dat een wijfje in één van de achterste cellen de cocon en het celschot al heeft afgebroken maar dat de bij in de cel ervóór nog in diepe rust verkeert. De uitgekomen bij wacht dan doorgaans



foto 3

in het volgende voorjaar zal moeten maken. Want tot zo lang blijven de volwassen dieren nog in hun cocons liggen, veilig beschut tegen de soms lange koude winter. Het ei en larvestadium duren slechts kort, wat de solitaire bijen betreft is het niet moeilijk hiervoor een reden te vinden. Met de voorraad voedsel, die de moederbij in de cel heeft gelegd, moet de larve gedurende de hele ontwikkelingsperiode toekomen. Voor zover we weten, wordt niets aan het mengsel van nectar en stuifmeel toegevoegd om het te verduurzamen. Wanneer het niet gauw wordt opgegeten zou het hard, schimmelig en onsmakelijk worden, daarom is het voor de *Osmia*'s noodzakelijk het voedsel op te eten terwijl het nog vers is. Bij de eerder genoemde *Colletes* verloopt het larvestadium geheel anders. Een eigenaardigheid van deze zijdebijen is dat hun larven in de voedselbrij overwinteren. Deze brij bevat naast stuifmeel zoveel nectar dat hij min of meer vloeibaar is. Vermoedelijk bevat de nectar zoveel suiker en bijenspeeksel, dat daar het stuifmeel door wordt

rustig tot haar voorgangster ook uit haar cocon is gekomen. Duurt dat echter te lang dan vreet zij zich gewoon door de cocon heen, die haar de weg verspert, want het is natuurlijk mogelijk dat de larve, de pop of het imago in die cocon is omgekomen. Als het laatste wijfje het nest heeft verlaten, is de levenscyclus van *Osmia rufa* rond en is het precies een jaar geleden dat wij de moederbij volgden bij haar eerste vluchten in de lentezon.

Nest parasieten

Hoewel *Osmia rufa* zoals gezegd als imago weinig vijanden heeft, wordt de inhoud van het nest wel belaagd door verschillende parasieten zoals mijten, vliegen en wespen. De mijt, *Chaetodactylus osmiaae*, kan onze metselbij tot veel last zijn. Hierover wil ik iets meer vertellen, omdat deze mijten veelvuldig in de nesten van de rode metselbij kunnen voorkomen. Mijten behoren tot de spinachtigen en hebben geen volledige gedaanteverwisseling zoals insecten, maar doorlopen een aantal larvefasen waarbij ze op het eerste gezicht qua uiterlijk al enigszins op volwassen mijten lijken. Ze worden door de moederbij tijdens het foerageren het nest binnen gebracht. Deze onvolgroeide mijten zijn uitgerust met fijne haakjes en zuignapjes aan de poten waarmee zij zich stevig aan de bij vasthouden. Als de bij in het nest kruipt, laten zij haar los en kruipen waarschijnlijk in het stuifmeel. Als de cel gesloten is en de bijenlarve uit het ei is gekomen, hebben de onvolgroeide mijten zich inmiddels tot volgroeide mijten ontwikkeld en doden de jonge bijenlarve.

De Goudwesp (*Chrysidae ignita*) is met het leven van de solitaire bijen zo nauw verbonden, dat ze speciaal genoemd dient te worden. Uiterlijk is ze een en al schittering, een juweel van metaalachtig groen, dat soms bij het laatste achterlijfssegment in een fel rood overgaat. Dit is toch niet als een doorslaand kenmerk te beschouwen voor deze familie, verschillende andere familie's vertonen evenzeer goud- en groen glanzende kleuren. Bronswespen (*Chalcididen*) zijn ook prachtig koper- of bronskleurig. Het zijn meestal kleine wespen, die even sterk glanzen als goudwespen en die, wanneer ze groter waren, zeker met deze fraaie dieren in schoonheid zouden kunnen wedijveren. Bovendien kunnen ook bij de goudwespen deze metaalkleuren geheel ontbreken. Goudwespen zijn alleen maar actief als de zon schijnt en het warm is. Om ze aan te treffen moet men naar de oude muren en de zandwallen gaan, waar de solitaire bijen hun nesten maken. Hier ziet men ze naar de nesten van hun waardbijen zoeken, terwijl ze korte stukjes snel

over de muur lopen, waarbij hun sprieten vlug bewegen. Net als de koekoeksbijen moeten goudwespen andere nesten exploiteren om voor het nageslacht te zorgen. Ofschoon ze hun eieren in de cellen van solitaire bijen leggen, houden hun larven niet van een dieet van nectar en stuifmeel. Ze wachten tot de bijenlarve al het voedsel wat de moederbij heeft binnen gebracht verorberd heeft en dit in eiwitrijk lichaamsweefsel heeft omgezet. Dan pakken ze op een bepaald moment de dikke, volgegeten bijenlarve beet en zuigen haar uit, nu kan niets de bijenlarve meer redden. Ze wordt geleidelijk kleiner, terwijl de parasiet dikker en dikker wordt. Dan is de wespelarve volgroeid en verandert in een pop, het daarop volgende jaar bijt ze zich uit de cocon en het jaar is voor de goudwesp weer rond. Ofschoon deze goudwespen veel voorkomende insecten zijn, die door hun vlammende kleuren de aandacht trekken, zijn de details van hun levensgewoonten nog niet volledig bekend. Een totaal andere, laatste groep insecten die ik nu beschrijf zijn de fruitvliegjes (*Drosophilidae*). Ze worden ook wel azijnvliegjes genoemd, omdat ze op rottend fruit en gistende stoffen afkomen. Deze leggen hun eitjes op het stuifmeel in de larvenkamer van onze metselbijen. In mijn demontabele nestblok dat ik heb gemaakt, vind ik een enkele goudwesp cocon. Maar het meest tref ik de larven van het fruitvliegje *Cacoxenus indagator* aan, die vaak in grote aantallen in de cellen aanwezig zijn, om de voedselvoorraad van deze *Osmia*-larven te consumeren. Wanneer de fruitvliegglarve het stuifmeel heeft geconsumeerd zien we vaak de uitwerpselen in de vorm van een kluwen gele draden in de cellen liggen. In de voorzomer, als de metselbijen zeer druk met hun nakomelingen bezig zijn, zie je vaak op of rond het broedblok een aantal van deze fruitvliegjes rondscharrelen, waarbij zij steeds de nestingang inspecteren en het juiste moment afwachten om het nest binnen te gaan voor het afzetten van hun eieren. Soms wordt een fruitvliegje in het nest door de moederbij op heterdaad betrapt en zal dan op hardhandige wijze uit het nest worden verwijderd. De meeste van mijn hier beschreven waarnemingen zijn in het geheel geen nieuwe ontdekkingen, ze werden ook al door andere entomologen gedaan en soms op papier gezet, maar ook het zelf herontdekken geeft bijzonder veel voldoening.

Met dank aan de Heimans en Thijssen stichting.

De najaarsverzorging van het bijenvolk

De meeste imkers denken bij het woord inwinteren aan suiker voeren. Inwinteren is meer. Het is het geheel van zorgen om een bijenvolk in een goede conditie aan de voorjaarsontwikkeling te laten beginnen. Het is beter om te spreken van najaarsverzorging. Suiker voeren is daarvan een belangrijk onderdeel. Begin september was daarvoor de gebruikelijke tijd.

Een stukje geschiedenis

230 Op mijn beginnerscursus heb ik geleerd zo spoedig mogelijk na 8 september in te winteren. Dat hield in dat er 10 kilo suiker gevoerd moest worden. Waar komt die datum van 8 september vandaan? De traditionele periode voor de heidedracht was de tijd van 15 augustus tot 8 september. Deze data zitten vast aan de kerkelijke feesten van Maria Hemelvaart en Maria Geboorte. Als de korfimker zijn volken op 9 september van de heide had gehaald, werden deze klaargemaakt voor de winter. Deze korfvolken hadden dan vanaf de zomerdracht onafgebroken over een flinke voorraad honing kunnen beschikken. De regelmatige lezer van deze rubriek weet dat ik vind dat dat nodig is. De kastimkers namen dit tijdstip van inwinteren van de korfimkers over vanwege een traditie, maar niet vanuit de behoeften van het bijenvolk. Het punt waar het over gaat is dat de kastimker soms half juli de zomerhoning al slingert. Als hij dan niet meteen bijvoert, lijdt de ontwikkeling van het volk daarna veel schade.

De voedselvoorraad van het volk

Het lijkt me dat een voedselvoorraad van 5 à 6 kilo een minimum is. Dit betekent dat er 2 broedkamerramen geheel verzegeld voer aanwezig moeten zijn. Zodra de zomerhoning eraf is, zal de imker voor deze voorraad moeten zorgen. Het lijkt me dat een veel grotere voedselvoorraad beter is. Een duidelijke opgave van hoeveel voer er moet zijn is moeilijk te geven omdat weer en drachtomstandigheden per jaar en per streek variëren. Begin september hoort de hele voorraad al lang in de kast te zitten en wat de imker dan nog moet doen is controleren of er genoeg voorraad is. Bij een tekort moet er bijgevoerd worden. Mijn ervaring is dat grote volken die eind juli snel geheel opgevoerd worden, begin september nog steeds

voldoende voorraad hebben.

Kleine volkjes die dezelfde behandeling krijgen, moeten begin september vaak bijgevoerd worden. Deze kleine volkjes hebben uiteraard minder haalbijen en kunnen daardoor blijkbaar niet genoeg nectar aanslepen om zich voldoende te ontwikkelen en spreken daarom hun voorraden aan.

Hoeveel suiker voeren?

Hoeveel er gevoerd moet worden ligt aan een heleboel factoren. Zoals altijd spelen weer en drachtgebied daarbij een grote rol. Ook de overwegingen van de imker tellen mee. Ik denk dat de bijen het wel redden als ze begin september 12 kilo suiker in de raten hebben opgeslagen. Laat de imker veel zomerhoning zitten dan hoeft hij maar weinig bij te voeren en komt hij er betrekkelijk goedkoop van af. Voor de imker die in het voorjaar geen last wil hebben van gewetenswroeging is 12 kilo te weinig. Dan mag het best 15 kilo zijn. Het voorjaar moet dan al erg slecht zijn om grote problemen te krijgen. De imker die graag wat ramen met suiker overhoudt om in de lente aan vegers en kleine volkjes te geven, mag nog wat meer voeren. De Duitse imker Karl Pfeifferle voert nog meer, zo'n 20 kilo. De hele bovenbak vol. De reden om dit te doen is, dat hij dan in het voorjaar zonder de bijen erg te storen, wintervoer kan loskrabben om de voorjaarsontwikkeling te stimuleren. De imker die dit allemaal erg begroetelijk vindt worden, kan overwegen zijn volken in het najaar te verenigen. Dat kost minder suiker en geeft hem sterke volken in het voorjaar.

De wijze van voeren

De voerbak staat bovenop het volk met de voeropening aan de voorkant zodat de suiker van voor naar achter wordt opgeslagen. Belangrijker dan de plaats van de voeropening is de dikte van de suikeroplossing en de hoeveelheid voer per keer.

Een van de factoren waardoor winterbijen ontstaan is de verhouding van voedsterbijen en grootte van het broednest. Veel voedsters met een klein broednest kunnen winterbijen vormen. Als door het voeren van kleine hoeveelheden de bijen een groot broednest ontwikkelen, komt de vorming van winterbijen in gevaar.

Voorraad ontstaat door in grote hoeveelheden een dikke suikeroplossing te voeren. Een groot bijenvolk kan in een nacht gemakkelijk 4 à 5 liter suikeroplossing uit de voerbak opnemen. In allerlei literatuur wordt steeds gezegd dat de imker zoveel moet voeren als de bijen in één nacht op kunnen nemen. Anders is er gevaar voor roverij. Ik heb nog nooit roverij zien ontstaan doordat de bijen overdag nog bezig waren met het voortzetten van het nachtelijke suiker opnemen. Als de bijen gevoerd worden, zie je vrijwel meteen na het geven van de suikeroplossing een grote onrust rond het vlieggat ontstaan. Deze onrust verdwijnt als eenmaal een tijdlang het suikeropnemen aan de gang is. De volgende dag zie je er niets meer van, ook al zijn ze nog bezig in de voerbak. Het gevaar voor het ontstaan van roverij lijkt me bij het begin van het voeren te zitten. De bijen weten dat ze in hun onmiddellijke omgeving naar suiker moeten zoeken. Dit zoeken is ook de reden om 's avonds te voeren. De bijen gaan dan niet ver meer weg van hun volk. Zwakke volkjes die hun vlieggat onvoldoende bewaken, kunnen dan het slachtoffer worden van dit zoekgedrag. Knoeien met suikerwater en lekkende voerbakken zijn wel gevaarlijk omdat de bijen hierdoor gericht worden op voedselbronnen buiten de eigen kast.

Als argument tegen het voeren van grote hoeveelheden wordt wel eens gezegd dat de bijen daardoor het broednest verzuipen. Ik ben ervan overtuigd dat de bijen dat met liefde en plezier doen. In deze tijd van het jaar gaat het aanleggen van voedselvoorraad boven alles. De bijen slaan inderdaad suikerwater op ten koste van het broed. Deze suikeroplossing wordt binnen 1 à 2 dagen ingedikt en boven het broednest opgeslagen. De derde dag is de koningin alweer volop aan het leggen. Het broednest verzuipen is iets dat ernstig klinkt maar het in feite niet is.

De inrichting van de kast

In de vrije natuur bouwt een volk in de zomer zijn raten tot recordgrootte uit. Naarmate de winter nadert, vermindert het aantal bijen maar de grootte van de raten verandert niet. Hieruit blijkt dat een bijenvolk dat op 20 raten zit niet op 10 of nog minder raten gebracht hoeft te worden om de winter te overleven. Het maakt de bijen niet uit dat de raten onder in de kast beschimmelen. In het voorjaar knagen ze die vrolijk af en bouwen fris nieuw werk. De imker denkt daar anders over. Hij ziet zijn raten niet graag beschimmelen. Raten beschimmelen doordat ze veel organisch materiaal bevatten en in een vochtige omgeving verkeren. Dat vocht komt deels uit de

atmosfeer en deels uit het bijenvolk. Als de bijen suiker gebruiken, komt er water vrij. Het water slaat neer op de koudste plaatsen in de kast, op de wanden, de bodem, de onderste raten. Om dit te voorkomen moet er voldoende ventilatie zijn waardoor het vocht wordt afgevoerd. Openingen in de bodem en een vliegpleet over de volle breedte helpen hierbij. Als de ontwikkeling van het bijenvolk duidelijk op zijn retour is, heeft het zin een aantal raten uit de onderbak te verwijderen. Die kunnen dan niet meer beschimmelen in de kast. Het lijkt me dat de lege ruimte die daardoor ontstaat bevorderlijk is voor de ventilatie. Het materiaal waarvan de kast gemaakt is, is ook belangrijk. Vurenhout en red cedar zijn ademende houtsoorten. Ze kunnen vocht opnemen en weer afstaan. Dit in tegenstelling tot watervast verlijmd multiplex soorten. Het vocht kan dan alleen maar condenseren en bij een licht voorover opgestelde kast via de bodemplank naar buiten lopen.

Drijfvoeren in het najaar

Om honing te kunnen oogsten is het belangrijk dat de bijenvolken groot de winter uitkomen. Verenigen in het najaar en de voedselvoorraad van het volk op peil houden zijn manieren om dit te bereiken. Er is ook nog een andere: drijfvoeren. U weet het wel, drijfvoeren is slecht, maar een beetje mag wel. Ook in dit geval. Een onderzoek van de Ambrosiushoeve naar het effect van voeren met suikerwater op het verzamelen van stuifmeel, afgesloten in september 1992, toonde aan, dat de bijenvolken bij voeren rond de maand september een groter broednest ontwikkelden en meer stuifmeel verzamelden. De bijenvolken kregen zes weken lang eenmaal per week twee liter apiinvert. In het volgende voorjaar ontwikkelden deze volken zich beter. Het onderzoek vertelt niets over de suiker-voorraad van deze volken. Was deze op peil voordat met voeren werd begonnen? Wat is er van 6 maal 2 liter api-invert overgebleven? Twaalf liter van deze suiker oplossing bevat ongeveer negen kilo suiker en dat is een flinke hoeveelheid. Deze hoeveelheid is te groot om van drijfvoeren te kunnen spreken. In september op deze wijze voeren, is in Nederland geen gebruikelijke imkerspraktijk en ik geloof dat dat heel goed is. Toch vond ik de uitslag van het onderzoek opvallend genoeg om te vermelden in een artikel over de najaarsverzorging. De volkssterkte is medebepalend voor een succesvolle ontwikkeling in het voorjaar en dat is juist het doel van de najaarsverzorging.

Aubrieta (*Aubrieta* x *cultorum* Bergm.)

In mei tooien vele tuinen zich met opvallende bloemenkussens van de aubrieta. Een dankbare plant, niet alleen voor de rotstuijn, maar ook voor randen langs de border en in bakken, waar ze zo mooi over de rand hangend haar bloemenpracht ten toon kan spreiden. De soorten die in tuinen worden toegepast zijn praktisch allemaal cultuurvormen van aubrieta-soorten afkomstig uit gebieden langs de Middellandse Zee gelegen.

232 Bergplanten

Aubrieta (*Aubrieta* Adans.) is een geslacht van de kruisbloemenfamilie (*Cruciferae*), dat ongeveer twaalf soorten rijk is. Het zijn alle bergplanten, die tot boven de boomgrens groeien in bergachtige gebieden langs het oostelijk deel van de Middellandse Zee, van Italië tot Iran.

De planten kunnen zich in die onherbergzame streken handhaven door de vorming van lange wortels, die zo diep in de rotsachtige ondergrond doordringen dat droogte en kou er geen vat meer op kunnen krijgen. Onze tuin-aubrieta's zijn het resultaat van bastaardering en selectie van diverse soorten, waarbij, naar wordt aangenomen, de uit Griekenland afkomstige *Aubrieta deltoidea* (L.) DC. een belangrijke plaats inneemt. In 1700 is deze soort op Kreta ontdekt door de Franse hoogleraar in de plantkunde J.P. de Tournefort (1656-1708), die een groot deel van Europa en Klein-Azië bereisde om planten te verzamelen. Op Kreta bevond zich toen in zijn gezelschap de Fransman Claude Aubriet (1665-1734), schilder van planten en dieren. En zoals wel meer gebeurde bij het benoemen van planten, werd het geslacht naar hem genoemd: *Aubrieta*.

Geheel behaard

Uit de wortel van de plant vormen zich een groot aantal dunne stengels. Doordat ze op de grond liggen vormen ze een dichte zode. Elk seizoen groeien aan het eind van de stengels nieuwe uitlopers, waardoor de stengels telkens langer worden. De bladeren, ongesteeld, dus zittend aan de stengel, zijn omgekeerd eirond en hebben een klein aantal tanden aan de rand. Alle groene delen van de plant zijn dicht bezet met in hoofdzaak sterharen. Aan de nieuwe uitlopers ontwikkelen zich de bloemen.

Veranderende bloemkleur

De bloeiwijze heeft de vorm van een tros, die ontstaat doordat zich telkens onder een bloemknop een nieuwe ontwikkelt. Tijdens het hoogtepunt van de bloei zijn er zoveel bloemen dat ze samen een kleurig kussen vormen. Tegelijk met de bastaardering hebben zich ook veel variaties in de bloemkleur gevormd. Er zijn diverse tinten in purper en violet. Tijdens de bloei veranderen de bloemen van kleur, meestal wordt de tint donkerder. Afhankelijk van de soort vindt de kleuromslag plaats aan het begin of aan het eind van de bloei, ook wel op een tijdstip daartussen.

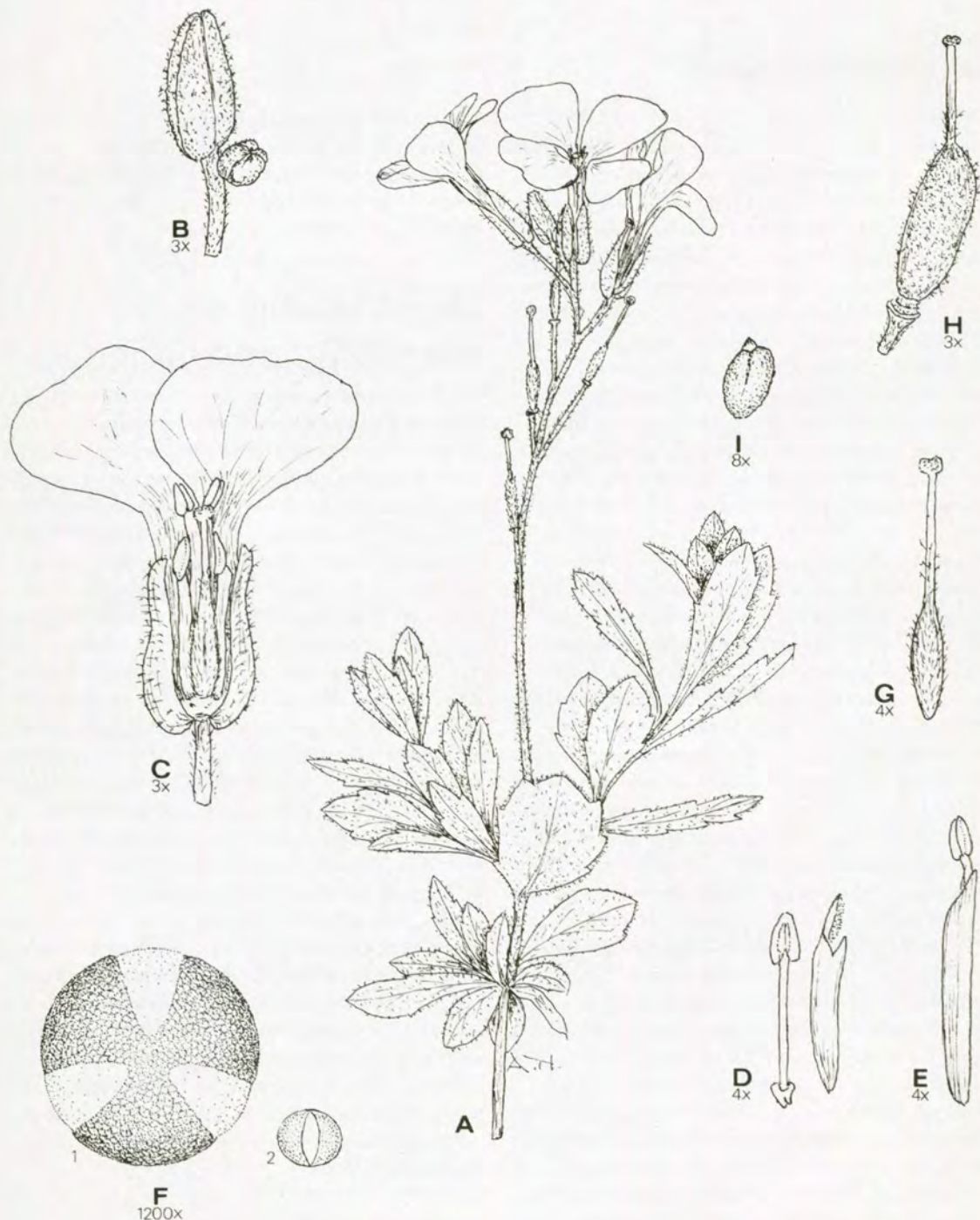
De kroonbladen hebben een lange smalle nagel. Ze worden bij elkaar gehouden door de rechtopstaande kelkbladen. De zijdelings staande kelkbladen, dat zijn die, welke voor de korte meeldraden staan, hebben onderaan een uitzakking, waarin zich eventueel de nectar kan verzamelen. Het nectarium ligt rond de voet van de twee korte meeldraden; het heeft twee uitstulpingen die reiken tot in de uitzakking van de kelkbladen. Zoals bij meer soorten van de kruisbloemenfamilie gebeurt, draaien de lange meeldraden zich naar de korte, precies op de plaats waar insecten langs moeten om bij de nectar te kunnen komen. Hierdoor wordt de kans vergroot dat stuifmeel op het insect wordt overgebracht en door het insectenbezoek een bijdrage aan de bestuiving wordt geleverd.

Vermeerdering

De vrucht heeft de vorm van een hauw. Behalve door zaad laten de planten zich ook vermeerderen door het maken van afleggers. Daarvoor moeten de stengels worden bedekt met een mengsel van bladaarde en zand. Wanneer de planten na de bloei sterk worden teruggesnoeid vormen zich uit de bladoksels weer vele scheuten en wordt een dicht bloemenkussen verkregen. Aubrieta's verlangen een zonnige plaats en gedijen prima op een kalkhoudende bodem.

Literatuur

- Mattfeld, J. (1937). Blätter für Staudenkunde, Abt. Aubrieta II – VII.
- Mattfeld, J. (1939). Quarterly Journal of the Alpine Garden Soc. 7: 157-181, 217-227.
- Hensen, K.W.J. (1976). Onderzoek en keuring van het Aubrieta-sortiment, Groen 32: 184-193.



Aubrieta (*Aubrieta x cultorum* Berg. (syn. *Aubrieta-Hybriden*))

A bloeiende stengel; B bloemknoppen; C opengesneden bloem; D korte meeldraad; E lange meeldraad; F stuifmeelkorrel, 1 polair, 2 equatoriaal; G stamper; H vrucht; I zaad.

Een tweegesprek

Deze 'Van imker tot imker' ontvangt u in september en het heeft dan ook geen enkele zin te vertellen dat ik me nu, 11 mei, zit op te winden over het huidige voorjaarsweer met buien en een maximumtemperatuur tussen 7 en 10°C. En toch doe ik het. 'Maar beste imker/weerman, je kon het toch weten?! IJsheiligen, weet je nog?' Jawel, maar die zijn niet datum gebonden. Het betekent slechts een koude periode ergens in mei en die hebben we al achter de rug met minus zes op klomphoogte. 'Tuurlijk, je hebt gelijk, maar toch!' Het probleem nu is, let op de datum, dat ik mijn volken op 20 april heb teruggebracht op een broedkamer vol broed en daarop een rooster met lage honingkamer in de hoop later voorjaarshonig te kunnen slingeren. 'Een nobel streven maar waarom zo weinig ruimte. Vraag je niet om zwermneiging'? Tot op zekere hoogte. Kijk, het steekt zo in elkaar. Alles draait om het drachtaanbod. In de periode half april tot half mei is er voor de bijen hier zo veel te halen dat er met een beetje geluk een redelijk gevulde honingkamer is te oogsten. De kruipwilg en andere wilgesoorten vormen samen met de paardebloem een rijke dracht. Daarna is het afgelopen tot ver in juni. We kennen allemaal de ijzeren bijenwet die zegt dat elk eitje na vijf weken een vlieg bij oplevert. Geef ik de koningin eind april de beschikking over twee broedkammers dan maakt 'zij' daarvan dankbaar gebruik met als resultaat broed in beide bakken en boven het broed in de tweede kamer brede randen honig. Elk gelegd eitje vanaf 20 april wordt haalbaar vanaf 25 mei. Het drachtaanbod is dan vrijwel nihil en het worden allemaal WW-bijen. 'Ledigheid is des duivels oorkussen' in de praktijk. Die ledigheid vullen de bijen op met zwermtoebereidselen en dat levert bakken vol geïrriteerde bijen op in een drachtloze periode. Niet bepaald aantrekkelijk om in te werken. Vandaar die beperkte ruimte voor de koningin nu met als uitgangspunt een kleiner aantal 'vervelende' bijen later. De raten in de onderbak worden door de 'first lady' optimaal gebruikt. Geen randje honig boven het broed. Bij goed weer krijgen ze er zelfs een tweede honingkamer bij met de nadruk op extra ruimte. Daarmee hoop ik te bereiken dat de zwermplannen nog even worden uitgesteld. Maar waarom dan die opwindung nu? Ik zit te dubben om alsnog een tweede broedbak onder de eerste te zetten. Het betekent afwijken van mijn plannetje, maar de weersvooruitzichten zijn niet

ongunstig en daardoor de onrust bij de imker die vrees dat na de kou de bijen de eerste de beste mooie dag gebruiken om gezamenlijk de wijde wereld in te trekken. Ik hou u op de hoogte hoe het verdere verloop is geweest.

De varroamijt en de chemische bestrijding

Daar staan we dan met ons natuurprodukt honing. Door het gebruik van achtereenvolgens Folbex, Perizine en nu dan Apistan zijn we toegetreden tot de bestaande groep grootgebruikers van bestrijdingsmiddelen in land- en tuinbouw en aanverwante sectoren. Hoe groot onze bezwaren tegen de chemische middelen ook zijn, zonder gebruik ervan zouden we praktisch geen bij meer over hebben. Bestrijding van de varroamijt is een noodzaak. Over de mogelijke gevolgen door het gebruik van bestrijdingsmiddelen hoorden we tot nu toe weinig of niets. We prijzen nog steeds ons 'natuur'produkt honing aan en als het zo uitkomt verkopen we propolis als grondstof o.a. voor heilzame drankjes en tincturen. Toch kleven er gevaren aan. Onlangs werd een Engelstalige brochure uitgegeven door de IBRA, afkorting van International Bee Research Association gevestigd in Cardiff, Engeland. Het is een verslag van een bijeenkomst van wetenschappers waar onder andere ervaringen werden uitgewisseld omtrent de bestrijding van de varroamijt in hun land. Ook de mogelijke gevaren na gebruik van verontreinigde bijenteeltprodukten kwam ter sprake. Dat het geen 'ver van mijn bed show' is kwam duidelijk naar voren. Onder het hoofdstuk Pyrethroiden werd gerapporteerd dat bij gebruik van bepaalde cosmetica waaraan bijenwas was toegevoegd er sprake was van situaties waarbij allergische reacties optraden door de zich in de was bevindende residuen bestrijdingsmiddel.

Ook in **Bijen** is eerder melding gemaakt van flualinaat (Apistan) dat in toenemende mate in honing en was voorkomt. De Stichting 'Imkerij Fortmond' uit Olst Overijssel heeft een nieuwsbrief uitgegeven naar aanleiding van deze discussiebijeenkomst waarin zij voortborduren op de mogelijke consequenties. Het volgende is hieruit ontleend.

'Wij van de stichting Imkerij Fortmond hopen dat er

bij u geen misverstand meer hoeft te bestaan over de gevaren van het toedienen van chemische middelen, en vooral middelen die niet toegelaten zijn, ter bestrijding van de varroamijt. Dit kan van groot belang zijn in de toekomst i.v.m. produktaansprakelijkheid bij de verkoop van honing, was, propolis en andere producten. De imker moet er rekening mee gaan houden dat er een moment komt dat ofwel de imkerverenigingen als geheel ofwel een individuele imker wettelijk aangesproken wordt op eventueel toegebrachte schade aan de gezondheid van een of meer consumenten. In kranten leest u steeds vaker over claims op bijvoorbeeld een voedingsmiddelenleverancier m.b.t. schadelijke stoffen die, veelal per ongeluk, in de voeding terecht waren gekomen. De verzekeringsmaatschappijen verklaren nu dat dit soort aansprakelijkheidseisen sterk toenemen. Denkt u nu niet dat leveranciers van bijenteeltproducten aan deze ontwikkeling kunnen ontsnappen. Dit zou getuigen van struisvogelpolitiek. Zowel u als individuele producent/imker als de vereniging kan zich niet verzekeren tegen deze risico's omdat geen enkele verzekeringsmaatschappij uitkeert als de verzekeringsnemer op de hoogte had kunnen zijn van de eventueel op te treden schade bij derden. Op het punt van schade als gevolg van residuen van chemische middelen in bijenproducten bent u dus onverzekerbaar'.

Voor nadere informatie/voorlichting kunt u contact opnemen met genoemde stichting:
Fortmonderweg 33, 8112 SL Olst,
telefoon 0570 563 614, fax 0570 564 642.

Een Leids slippertje

Crémehoning staat bij velen hoog op het verlanglijstje. Toch wagen zich er weinigen aan om het te maken. Het 'waarom' lijkt me niet zo vreemd, het kost nogal wat moeite. Een gerenommeerde Leidse imker verging het aldus. 'Nadat ik de honing vorig jaar had geoogst besloot ik crémehoning te maken. Speciaal daarvoor een echte roerstok gekocht, zo'n driekantige van beukenhout, om de honing te roeren. Die grote roestvaste kurkentrekker die met een elektrische motor aangedreven moet worden was me een te grote investering. Misschien later nog eens. Gedurende een kleine twee weken roerde ik de honing elke dag driemaal tien minuten. Op een gegeven moment de honing in de potten gedaan en toen maar afwachten wat het resultaat zou worden. In het begin was de honing nog goed smeerbaar, maar na een paar weken was hij spijkerhard gekristalliseerd. Al het werk was dus vergeef-

se moeite geweest. Mijn imkermaat, Jan van Alewijk, met wie ik de bijenstal met toebehoren en soms ook de bijenvolken deel, had voor het maken van crémehoning een andere methode toegepast. Hij voegde aan een emmer vloeibare honing een pot gekochte crémeklaverhoning toe. Roerde dat gedurende vijf minuten goed dooreen met een pollepel en deed de honing daarna in de potten. En het resultaat? Prachtig gekristalliseerde cremehoning. Ik kan deze aanpak, die we de pollepelmethode zijn gaan noemen, een ieder aanbevelen. En die kurkentrekker heb ik uit mijn hoofd gezet'.

Tot zover onze Leidse imkervriend. Toch lijkt het me niet een methode die navolging verdient. De gekochte cremeklaverhoning zal zeker een buitenlands produkt zijn. Canada?, Nieuw-Zeeland?, inclusief sporen van Amerikaans vuilbroed? Mogen de bijen de honington uitlikken? Vermijd elk risico en gebruik een pot honing van vorig jaar als aanjager voor de kristallisatie. Maak de honing zacht en verpulver de aanwezige kristallen.

Het weer in september

Voor de periode 1961-1990 geldt als landelijk gemiddelde 136 uren zonneschijn, 68 millimeter neerslag en een gemiddelde maximumtemperatuur van 18,3°C. In onderstaande tabel kunt u aflezen hoe het weer zich de afgelopen vijf jaren heeft gedragen.

September-maanden				
Jaar	Zon (uren)	Neerslag (mm)	Max.temp	(°C)
1991	normaal	normaal	warm	(20,0)
1992	normaal	vrij droog	normaal	
1993	somber (116)	zeer nat (129)	kil	(17,1)
1994	somber (103)	zeer nat (140)	kil	(17,4)
1995	normaal	zeer nat (111)	normaal	

Geraadpleegd

Fluvalinaat in honing en was, Bijen, Snippers 3(2): 47 (1994)
De pollepelmethode, Leids imkerblad
'De Stertselaar' 20(3): 6
Prolific, K.J. Cook, Bee Culture 122(11): 612

Onderzoeksverslagen Ambrosiushoeve

Om de drie jaar wordt door de Ambrosiushoeve een proevenboekje uitgegeven waarin de onderzoeksresultaten van de voorgaande jaren worden vermeld. Er zijn proevenboekjes van 1984-1987, 1988-1991 en van 1992-1995. In deze proevenboekjes worden de resultaten van het onderzoek samengevat. De prijs voor een proevenboekje is f5,-. Voor degenen die in een bepaald onderzoek bijzonder geïnteresseerd zijn is het ook mogelijk om een compleet onderzoeksverslag te verkrijgen.

Hieronder volgt een lijst met een aantal uitgebreide onderzoeksverslagen van de laatste jaren.

- Het voeren van bijenvolken met suikerwater als prikkel tot het verzamelen van stuifmeel. J. van den Eijnde, 1992, 10 pagina's, f4,-.
- Bestuiving van aardbeien onder glas door hommels en honingbijen. J. van den Eijnde, 1991, 31 pagina's, f7,-.
- De bestuiving van peren door hommels. J. van de Eijnde, J. van der Steen, 1994, 11 pagina's, f4,-.
- De bestuiving van snijboon door hommels. J. van der Steen, J. van de Eijnde, T. Pennings, 1993, 16 pagina's, f5,-.
- De bestuiving van aubergine door insecten. J. van den Eijnde, 1993, 31 pagina's, f7,-.
- Verbetering bestuivingsresultaat honingbijen door borstels. H. van de Velde, 1995, 53 pagina's, f20,-.

Proevenboekjes en onderzoeksverslagen worden toegestuurd als u onder vermelding van het gewenste document het bijbehorende bedrag overmaakt op gironummer 49.79.164 t.n.v. Ambrosiushoeve te Hilvarenbeek.

Vervuiling door bijen

In de afgelopen jaren zijn diverse bijenhouders geconfronteerd met schadeclaims betreffende vervuiling van kassen door uitwerpselen van bijen. Door tuinders werd geëist dat bijenhouders de schoonmaakkosten van het glas zouden betalen. Dit heeft geleid tot diverse rechtszaken. De meest recente gerechtelijke uitspraken zijn in het voordeel van de bijenhouders geweest.

Het houden van bijen in de bebouwde kom is in de meeste gemeenten geregeld in de plaatselijke APV (zie Bijen 5(4): 111 (1996)). Recent zijn ook enige bijenhouders aangesproken wegens vervuiling door bijen-

uitwerpselen in de bebouwde kom. In Hoofddorp heeft dit geleid tot een rechtszaak bij de rechtbank te Haarlem. De aanklacht tegen de bijenhouders werd in deze rechtszaak ongegrond verklaard. Voor verdere inlichtingen over deze ontwikkelingen kunt u zich wenden tot de Ambrosiushoeve.

Amerikaans vuilbroed in Denemarken

Uit het jaarverslag van de Deense Veterinaire Dienst blijkt dat er in Denemarken in 1995 op 101 bijenstanden Amerikaans vuilbroed is gevonden. In Nederland zijn in 1995 vier uitbraken geweest, het gemiddelde van de afgelopen tien jaar was drie uitbraken per jaar. Dit is natuurlijk erg gunstig ten opzichte van de Deense cijfers. In Denemarken wordt bij de bestrijding van Amerikaans vuilbroed de kunstzwermmethode gebruikt. Hierbij worden alleen de bijenraten vernietigd. De bijenkasten worden gereinigd. Daarna worden de bijen weer op schone raten in de schone kasten gehangen. Een veel minder rigoureuze bestrijdingsmethode dan in Nederland. Geldt hier ook het spreekwoord zachte heelmeesters maken stinkende wonden?

Deze cijfers tonen weer eens aan wat een groot risico men loopt bij het importeren van larven, bijen, koninginnen en bijenmaterialen.

Open dag Ambrosiushoeve 14 september

In het vorige nummer van Bijen staat vermeld welke onderzoeksresultaten op deze dag zullen worden gepresenteerd. Regelmatig zijn er ook rondleidingen in het drachtplantenarboretum. Op deze dag zal op de Ambrosiushoeve ook de Nationale Honingkeuring plaatsvinden waaraan alle bijenhouders van Nederland kunnen deelnemen. Het inleveren van de te keuren honing is van 09.30-11.00 uur. De prijsuitreiking is om 14.00 uur.

De Bond van Bijenhouders van de NCB zal met een stand aanwezig zijn in verband met hun 75-jarig jubileum dat dit jaar gevierd wordt. Bovendien is het Ir. Momerspaviljoen van de 'Vrienden van de Ambrosiushoeve' op deze dag geopend. Zij zullen ook zorgen voor koffie en andere zaken om de inwendige mens te versterken. Als ook het weer een beetje meewerkt zal de Open Dag van de Ambrosiushoeve zeker een interessante en gezellige dag worden. U bent van harte welkom.

Bestrijding bijenziekten in een nieuw jasje

Christ Smeekens, IKC Landbouw/Ambrosiushoeve

Op 13 april 1996 is de nieuwe Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren in werking getreden. Hierin is ook de bestrijding van bijenziekten geregeld. De Bijenwet van 1947 is hierdoor vervallen. Deze overschakeling vroeg veel tijd maar uiteindelijk zit de dierziektebestrijding en daarmee ook de bestrijding van bijenziekten in een 'nieuw jasje'. U leest er meer over in dit artikel en in het artikel van de heer D. Vunderink in **Bijen** 5(7/8): 213 (1996).

In de nieuwe Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren zijn regels opgesteld voor het vervoer van dieren.

Het vervoer van broed, bijen, raten, en gebruikte bijenmaterialen is vrij binnen de lidstaten van de Europese Unie. De verzendende lidstaten dienen echter wel garanties te verstrekken aan de ontvangende lidstaten. De transporten tussen de lidstaten zijn alleen toegestaan indien deze vergezeld zijn van een gezondheidsverklaring waarin verklaard wordt dat de volken niet afkomstig zijn uit een gebied waarvoor

een vervoersverbod voor Amerikaans vuilbroed geldt. Deze gezondheidsverklaring moet verstrekt zijn door een officieel erkende instantie van het land van verzending. In Nederland is hiervoor de RVV de aangewezen instantie.

Als Nederlandse bijenhouders met hun bijen naar het buitenland willen reizen dienen zij ook over een dergelijke gezondheidsverklaring te beschikken. Deze verklaringen moeten aangevraagd worden bij de kringdirecteur van de RVV in het district waarin de bijen zich bevinden.

Als naar het buitenland gereisd wordt om honing te winnen ontstaat een meer gecompliceerde situatie. Allereerst moet voor de reis naar het buitenland een gezondheidsverklaring worden aangevraagd bij de RVV in Nederland. Als men aan het einde van de dracht terug wil keren naar Nederland is een gezondheidsverklaring nodig van het land waar de bijen zich bevonden. Er moet dan in het betreffende land bij de officiële instantie een gezondheidsverklaring worden aangevraagd.

237

De kringkantoren van de RVV

Amsterdam	Arlandaweg 24, 1034 EW Amsterdam, 020-58 40 404
Rotterdam	's-Gravenweg 667 (1e etage), 3065 SC Rotterdam, 010-44 70 744
Breda	Meerten Verhoffstraat 11, 4811 AR Breda, 076-52 25 600
Weert	Kasteelsingel 10, 6001 EZ Weert, 0495-53 9185
Assen/	Kantoor Assen, Mandemaat 3
Leeuwarden	9405 TG Assen, 0592-32 72 06 Kantoor Leeuwarden, Tesselschadestraat 7, 8913 HA Leeuwarden, 058-29 55 565
Almelo,	Slachthuisakade 18, 7602 CV Almelo, 0546-8270 75
Apeldoorn,	Kanaalpad 27, 7321 AP Apeldoorn, 055-3666 444
Nijmegen,	Wolfskuilseweg 279, 6542 AA Nijmegen, 024-37 14 611
Doetinchem,	Oude Terborgseweg 204a, 7004 KA Doetinchem, 0314-32 45 55.



Bijenzwermen en zwermbijen

Als u dit leest is de zwermtijd allang voorbij, maar nu ik dit schrijf zitten we er nog middenin. Op één middag drie telefoontjes krijgen om een bijenzwerm weg te halen, alle bij kennissen van kennissen. Zelf tegen een vriendin opscheppen: 'Nee, wij hebben vegers gemaakt, wij krijgen geen zwerm.' We lopen naar de bijenstal, en wat hangt daar hoog in de boom? Inderdaad, een pracht van een zwerm, maar op zo'n ongelukkige plaats, dat we hem maar hebben laten hangen.

238

En diezelfde dag lees je over zwermbijen. Natuurlijk kennen we het verschil tussen de langlevende winterbijen en de kortlevende zomerbijen, maar wat zijn zwermbijen? Kortweg: langlevende zomerbijen. In het voorjaar wordt er veel broed aanzet. De hieruit komende bijen voeren van hun zesde tot hun dertiende levensdag de jonge larven met voedersap uit hun kopklieren. Hierdoor gaat hun vetlichaam achteruit, ze worden kortlevende zomerbijen. Omdat elke voedsterbij twee tot drie larven per dag voert, en er elke dag meer bijen worden geboren, stijgt het aantal bijen. Totdat de koningin niet veel meer kan leggen, omdat ze aan haar top zit of omdat er geen ruimte meer is, of omdat het broednest vol honing zit. Er worden nog wel veel bijen geboren, maar er zijn geen larven genoeg om te voeren. De bijen verliezen veel minder energie en worden langlevende zomerbijen. Eén verschil met de winterbijen is, dat deze langlevende zomerbijen ook actieve eierstokken hebben. En juist deze bijen zijn actief tijdens het zwermen, vooral in nazwermen zitten veel van deze bijen met actieve eierstokken. Daarom worden ze zwermbijen genoemd. Als de jonge koningin van de nazwerm aan de leg gaat zijn er naast haalbijen ook bijen die nog actieve voedersapklieren hebben en dat ze lang leven is voor het zich ontwikkelen van de zwerm natuurlijk een groot voordeel.

Zwermverhinderend is er op gericht om minder zwermbijen te krijgen. Ruimte geven in de kast (in het broednest) biedt de koningin de mogelijkheid langer haar hoge legcapaciteit te handhaven. Ramen gesloten broed afnemen geeft minder jonge voedsterbijen in het volk. Maar op een gegeven moment komt het volk toch in zwermstemming, omdat er veel langlevende zwermbijen zijn. En daarom ontwikkelt een natuur-

zwerm zich meestal ook beter dan een veger of een aflegger. Helaas kan je aan de buitenkant niet zien of een bij een 'zomerbij' of een 'zwermbij' is.

Imkerfreund, 1996(5)

Plaatsen van kasten

Alle (Nederlandse) bijenboeken geven de raad om de kasten met vliegopening naar het zuiden of zuidoosten te plaatsen. Geen last van zuidwesten wind, flink op de zonkant. Niet overal zijn de imkers gecharmeerd van deze kant. In (het koude) Rusland wordt aangeraden om de vliegopening op het noorden te zetten. Dit heeft de volgende voordelen:

- In de herfst gaat de wintertros boven de vliegopening hangen en in de loop van de winter trekt de wintertros langzaam naar boven en naar achteren. De bijen komen met sneeuw en zon niet gauw naar buiten als de vliegopening naar het noorden is gericht, er is geen direct invallend zonlicht. De achterwand wordt wel door de zon verwarmd, de tros die gedurende de winter naar achteren trekt, wordt ook verwarmd. Juist aan het einde van de winter kunnen ze een beetje extra warmte goed gebruiken, omdat de koningin weer aan de leg gaat en de temperatuur middenin de tros wordt verhoogd. De tros komt ook minder gauw los van het voer, verlies van volken tijdens de winter is kleiner.
- De luchtcirculatie in de kast is ook beter. Koude lucht komt door de vliegopening binnen en trekt over de vloer naar achteren. Tegen de achterwand trekt de frisse lucht omhoog, omdat de achterwand verwarmd wordt door de zon. De 'oude' lucht wordt naar boven en naar voren gestuwd. Ze koelt af, zakt daardoor en verlaat via de vliegopening de kast met medenemen van koolzuur en water, de producten van de ademhaling van de bijen.
- Middenin de zomer heeft een vliegopening op het noorden ook voordelen. 's Morgens zijn de bijen vroeger wakker, omdat de zon in juni al om vijf uur op is en dan in de vliegopening schijnt. En 's avonds vliegen ze langer, want de zon schijnt langer op de vliegopening. Allemaal voordelen dus voor een noordopstelling. Zelfs wordt gezegd dat deze volken minder snel ziek worden en niet zwermen.

Dit uit het Russisch vertaalde artikel stond in 'le journal qui vous informe sur le monde merveilleux des abeilles'

La Belgique apicole 1996(4).

Werkvakantie voor het buitenseizoen

Gelegenheid om de kennis van uw hobby uit te breiden in het buitenseizoen. Wij hebben een commercieel honingproduktiebedrijf in Nieuw Zeeland, aan de westkant midden op het Noordeiland. Zo'n 80 kilometer ten zuiden van Hamilton of 200 kilometer ten zuiden van Auckland.

Wij hebben ongeveer 450 bijenkasten, die we in het voorjaar in tweeën splitsen. Het bovenste gedeelte geven we een nieuwe koningin of zelfgekweekte koninginnee om alle bijenkasten te voorzien van minimaal één koningin. De honingproducerende bijenvolken worden gedurende de zomermaanden met twee koninginnen 'gehouden' voor optimale honingproductie. Voor de beroemde 'Manukahoning' brengen wij een aantal bijenkasten naar het schiereiland Coromandel. Manukahoning is net als heidehoning 'gelei-achtig' (thixo tropisch) en voor het slingeren moet de honing gelost worden met een ericaborstel. Voor meer informatie op internet 'active Manuka honey' <http://www.wave.co.nz/honey/index.html>.

Wij bieden aan maximaal twee personen de periode september tot en met maart (of een gedeelte hiervan) mee te draaien in ons bedrijf.

Ons adres is: Pink Sun Apiaries,
Gerrit en Wil Kruidhoed, Mangarinoroad RD 6,
Te Kuiti 2500, New Zealand, Tel./Fax: 0064-07-8786416.

advertentie

Gevraagd

Wij zoeken agent voor Nieuwzeelandse honing.
Nieuwzeelandse honing is uniek in de wereld.
Alleen gevonden op de Nieuwzeelandse eilanden:

- Manukahoning.
- Rewarewahoning.
- Puhutekawahoning.
- Kamahihoning

Maar ook niet-orginele Nieuwzeelandse honing zoals:

- Klaverhoning.
- Weidehoning (klaver, boterbloemen en paardebloemen).
- Slangekruidhoning
- Bernagiehoning

PINK SUN APIARIES

MANGARINO ROAD R.D. 6 TE KUITI 2500
NEW ZEALAND, FAX / PHONE 0064 078786416

Nationale Honingkeuring 14 september

De Nationale Honingkeuring wordt dit jaar gezamenlijk georganiseerd door de VBBN en de Zuidelijke Bonden. Er wordt gekeurd volgens het keuringsreglement van de VBBN, door keurmeesters van zowel de VBBN als de Zuidelijke Bonden.

De keuring wordt gehouden op de Ambrosiushoeve te Hilvarenbeek, op dezelfde dag dat daar ook de Open Dag en de Jaarvergadering van de Vrienden van de Ambrosiushoeve worden gehouden. Deelnemers aan de honingkeuring kunnen een rondleiding krijgen door het arboretum en de Ambrosiushoeve bezoeken.

Inleveren van te keuren honing tussen 09.30-11.00 uur (eventuele regionale verzamelpunten worden nog bekendgemaakt). De uitslag van de keuring zal zo mogelijk om 14.00 uur bekend worden gemaakt. De hoogste trofee is de Ridder van Rappard wisseltrofee voor de imker met de meeste punten in de meeste klassen. Voorts zijn er prijzen te winnen in alle klassen: een 1e, een 2e en een 3e prijs alsmede de bijbehorende oorkonde.

In de volgende klassen wordt gekeurd:

1. vloeibare honing (niet verwarmd!)
2. kristalliserende honing
3. gekristalliseerde en crèmehoning
4. heidehoning

Van elke te keuren soort honing dient men drie potten in te leveren, men mag zo vaak meedoen in elke klasse als men wil. De deelname is gratis.

Van de drie potten honing moet één pot voorzien zijn van een etiket dat voldoet aan de eisen van de Keuringsdienst van Waren. Dit betekent dat ook de naam van de imker vermeld moet worden. Bij de innamen van de potten wordt dit gecontroleerd, vervolgens wordt door de innemende keurmeesters de naam onzichtbaar gemaakt. Daar wordt dus niet meer op gekeurd of afgekeurd. De overige twee potten inleveren zonder etiket.

De etiketeisen zijn gepubliceerd in Bijen 1(6): 189 (1992). De tekst is verkrijgbaar bij: secretariaat VBBN, Grintweg 273, 6704 AP Wageningen, 0317 422 422, fax 0317 424 180.

'Bijenhouden als liefhebberij'

Ab Kuypers

Onder bovenstaande titel verscheen in april bij uitgeverij Tirion dit oorspronkelijk in het Duits geschreven boekje. Auteur is Irmgard Diemer. Het telt 96 pagina's, is geïllustreerd met 24 kleurenfoto's en 25 zwart/wit tekeningen en kost f29,50.



Toen ik dit boekje ter beoordeeling in handen kreeg maakte het op het eerste gezicht een vooral sympathieke indruk. Bij het ongeduldig doorbladeren vielen vooral de mooie, maar inmiddels overbekende foto's op. Samen met de tekeningen verduidelijkt

versieren zij het verhaal op prettige wijze. Hoewel de sympathie bleef, waag ik het na het gelezen te hebben toch te betwijfelen of dit boekje zijn eigen belofte een handboek te zijn (zoals op de achterflap te lezen valt) waar kan maken.

Wie, om maar eens een topper te noemen, Schotman kent, of het modernere boek van Jan Speelziek, weet wat bedoeld wordt met een handboek voor de Nederlandse imkerij. Dit 'bijenhouden als liefhebberij' voldoet daar zeker niet aan. Mede door zijn uitvoering en de beperkte tekst per onderwerp geeft het eerder de indruk een wegwijzer te zijn voor geïnteresseerden in bijen en/of bijenhouden.

Behalve dit heeft het nog iets tegen, al kan het boekje, noch de auteur daar zelf iets aan doen. 'Het is op een beetje ongelukkig moment verschenen. Bijna tegelijkertijd met de herziene 'Jan Speelziek', uitgegeven door de VBBN. Of er dus op dit moment in de imkerij behoefte bestaat aan het wat beperkte, uit het Duits vertaalde boekje bestaat? Ik betwijfel het.

Mijn bezwaar tegen 'bijenhouden als liefhebberij' is verder dat dit of slecht uit het Duits is vertaald (bijenbezem = bijenveger) of de vertaler is niet voldoende ingewijd in de bijenhouderij. Daarnaast staan er te veel storende foutjes in. Over het aanschaffen van een eerste bijenvolk vertelt de auteur ons: 'Een zwerm is vaak een goed begin', als reden onder andere: 'Vaak voltrekt zich een stille moerwisseling en ontstaan er volgend jaar prima volken.' Er is bijvoorbeeld sprake van een Dantheppij als beroker, deze 'is vooral handig bij van achteren toegankelijke kasten.' Zomaar wat voorbeeldjes, oordeelt u zelf.

Valt er dan helemaal niets gunstigs van dit boekwerkje te zeggen? Ja hoor. Behalve goed leesbaar geschreven worden heel veel belangrijke onderwerpen behandeld. Daarbij worden niet te veel woorden gebruikt en kan het helpen bij het reclame maken voor de bijenhouderij. Echter als leerboek krijgt het van mij amper een voldoende.

Nieuwe uitgave van het 'Werkboek bijen houden'

Joop Beetsma

De vierde uitgave van het 'Werkboek bijen houden' is verschenen. De heer J.J. Speelziek heeft op verzoek van de Commissie Onderwijs van de VBBN de inhoud van het Werkboek geheel herzien. Deze vierde druk werd door de VBBN uitgegeven.

Het boek is in alle opzichten gemoderniseerd. Het fraai uitgevoerde kleurenomslag, met een foto van zijn imkerende echtgenote, doet sterk denken aan dat van de Imkersencyclopedie. In tegenstelling tot de vorige druk is de nieuwe uitgave in een gangbaar lettertype gedrukt, waardoor de tekst gemakkelijker wordt gelezen. Alhoewel de kleurenfoto's van de vorige druk niet meer aanwezig zijn, is de kwaliteit van de zwart/wit illustraties sterk verbeterd.

De inhoud is aangepast aan de meest recente opvattingen, de Bijenwet 1947 is vervangen door de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren en de benamingen en adressen van de bijenteeltorganisaties in Nederland en België werden waar nodig herzien. Het is overigens niet duidelijk waarom de wereldorganisatie Apimondia en het Deutsches Bienen Journal onder



Auteur dhr. Speelziek signeert zijn boek. Foto: J. Beetsma

het kopje Nederland genoemd worden. De inhoud van de vierde druk is veel beter toegankelijk geworden door het toevoegen van een trefwoordenregister. De tekst is geredigeerd en aangepast aan de nieuwe spelling door de heer J. Salentijn te Apeldoorn. De vierde herziene druk van het Werkboek bijen houden, auteur J.J. Speelziek, ISBN 90-802984-1-7, is een uitgave van de VBBN.

Het boek omvat 185 bladzijden en is voorzien van duidelijke zwart/wit illustraties. Belangrijke bijdragen zijn: een uitvoerige drachtplantenlijst met bloeitijden,

een lijst met ca. 150 imkerstermen, het Honingbesluit, de Bestuivingsregeling 1996 met een voorbeeld van een overeenkomst, de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren, een overzicht van de bijenteeltorganisaties in Nederland en België, een overzicht van de cursussen bijenteelt en een bouwtekening van de genormaliseerde Spaarkast. Het boek is voorzien van een trefwoordenregister. Het Werkboek kost f29,95 en kan besteld worden bij het Bijenhuis: Postbus 90, 6720 AB te Bennekom, per telefoon: 0317-42 27 33 of via de fax 0317-424180.

bijen

DE LEZER SCHRIJFT

Mijn mooiste kast

Als beginner ben je al zeer gelukkig als je niet naast je cursusgeld, je basis-uitrusting, je VBBN- en plaatselijke verenigingsbijdrage ook nog eens 'n paar super nieuwe kasten behoeft te kopen.

Dus doe je het laatste met 'n paar prachtige tweede-handjes. Die je natuurlijk helemaal afbeits, opschuurt en van een prachtig verfje voorziet.

In het najaar kreeg ik voor bewezen diensten van iemand een bouwpakket van een red-cedar Spaarkast cadeau. Ja, ja, dat zijn de cadeautjes!

Gelukkig had ik van die lange lijmtangen dus het een en ander voortvarend in elkaar gelijmd met watervaste lijm. Maar voor het verschil in prijs met een gemonteerde kast van het Bijenhuis, Wageningen, lijkt het mij wel een erg bijzondere omweg (HK gemonteerd f51,50, bouwpakket f49,95, BK gemonteerd f69,- bouwpakket f63,25).

Dit prachtige hout verdient natuurlijk geen verfje, er was nog een blik super botenlak. Eerst de lak verdund, en daarna licht schuren en tweemaal aflakken. De mooiste kast van het westelijk halfmond. Het beste en grootste volk kwam hier in.

FOUT, FOUT, FOUT. Na een maand is de hele kast zwart van het vocht. Echt diep zwart. Je ziet het vocht bijna achter de lak stromen. Met de hete-luchtblazer is de binnenkant niet eens warm te krijgen, kokend vocht zie je verschijnen (hout wordt bruin bij ca. 450°C). Eén liter zegt Speelziek in zijn Werkboek op blz. 37 onder 8.5, maar ik denk wel 3 liter of nog meer. Over koude-brug gesproken.

Afschuren van de lak gaat met die natte ondergrond wel erg moeilijk. Dus eerst twee weken drogen in de tocht onder het afdakje en de hete-luchtblazer erover.

En dan (inclusief de vlekken door het meer of minder diep intrekken van de verdunde lak) zó op de stand met mijn beste volk. Niets meer aan te doen, hopelijk wordt de kast net zo mooi grijs als de planken aan mijn buurmans huis. Nooit meer verven, wel een aardige toekomstverwachting.

Jan Tempelman, Rotterdam.

Wintersterfte, iets aan te doen?

Voor het eerst sinds jaren deed de voorjaarsinspectie mij het nieuwe bijenjaar met vertrouwen tegemoet zien. In plaats van de door wintersterfte gedecimeerde volkjes, ditmaal goed bezette raten. Nog niet helemaal zoals vroeger, maar toch alleszins redelijk.

Naar aanleiding van mijn verzuchting over de wintersterfte (**Bijen** 4(5): 142 (1995) gaf de heer W. Oldenkamp uit Rolde advies voor een behandeling (**Bijen** 4(7/8):203). Het advies hield in aan het wintervoer een aftreksel van kamille, duizendblad en eikeschors toe te voegen en nadien nog 1/3 pak Nectapol onder de dekplank te leggen.

Dit advies heb ik nauwkeurig opgevolgd. Of het werkelijk geholpen heeft, dan wel of het toeval is, het valt natuurlijk moeilijk te bewijzen. De ervaring van dit jaar is voor mij, met dank aan de heer Oldenkamp, in ieder geval aanleiding om met de behandeling door te gaan. Indien het werkelijk helpt, zou het interessant zijn te weten of het resultaat aan het mengsel te danken is of aan één of meer van de bestanddelen. Misschien iets voor de Ambrosiushoeve?

A.P. Kole, Nuenen.

Indrukken van een congresganger

Leo van Gelderen

Op dinsdag zou het Apimondia-congres beginnen; maandag gingen we even kaarten halen. Maar dat viel tegen. We kwamen terecht bij een allervriendelijkste dame die ons meesleepte van hot naar her. Ze wist op geen enkele vraag van onze kant een antwoord te geven en gaf ook volmondig toe nergens ook maar iets van te begrijpen. Vragen aan een collega kon al evenmin: dat had ze al teveel gedaan en dus hielpen die haar niet meer. Na twee! uren waren we zo ver dat we aan de kassa de toegangsgelden konden betalen.

242 Daarna zouden we onze badges (belangrijk!) krijgen en alle andere papieren die betrekking hadden op het hele gebeuren. Echter de man die de badges moest maken was net even weg en dat kon nog wel een kwartiertje aanlopen. Dus zijn we maar even de expositiezaal ingelopen waar de 96 standhouders druk bezig waren hun stands op orde te brengen. Tot onze verwondering hield niemand ons tegen en konden we ongestoord kennis nemen van wat nog niet voor onze ogen bestemd was. Wat we daar zagen was niet gering. Er waren zeer eenvoudige stands, maar ook heel uitgebreide. Zo waren er vier Japanners achter een tafel die bijenpostzegels te koop aanboden, zonder enige versiering of opsmuk. Maar er waren ook stands waar je een dag lang kon rondkijken om alles goed op te nemen (Carl Fritz (CFM) en Lega). Er waren ook stands (Thomas) die zich volledig hadden toegelegd op de professionele imker met mininaal 500 volken, met enorme machines om bijvoorbeeld hele honingkamers tegelijk te ontzegelen en te slingeren, vulmachines en etiketteermachines.

Na een uurtje kijken gingen we onze badges ophalen. We kregen ook een keurig groen tasje met alle papieren erin. We hadden liever een paars tasje (Engelstalig) gehad maar we kregen een groene (Duitstalig), want de paarse waren op. Daarna wilden we weer terug naar de expositiezaal, want we waren nog lang niet uitgekeken. Nu kwam echter de gorilla in actie, want aan onze groene tasjes werden we onmiddellijk herkend als gewone congresgangers, als niet-standhouders. Zo werkte dat dus.

De volgende dag ging het echt beginnen. Al om negen uur zaten we met velen (in totaal zijn er bijna 9.000 bezoekers geweest) in de grote zaal, gewapend met koptelefoons, waardoor we konden kiezen uit vijf talen, want alles wat gezegd werd, werd meteen

vertaald. Leuk was het te horen dat Ridder van Rappard, één van de oprichters van Apimondia nog niet vergeten was.

U moet niet denken dat alles wat gedaan wordt te volgen is. Er zijn vaak meerdere lezingen tegelijk en het programma liep van 's morgens negen tot 's avonds negen, de expositie nog niet eens meegerekend. Dan was er ook nog een didactische tentoonstelling, waar doorlopend films en video's te zien waren, alsmede een groot aantal posters, waarop allerlei personen en instanties wetenswaardigheden hadden opgeschreven, wat vaak erg interessant was. Kortom er was te veel om op te noemen, laat staan om er serieus kennis van te nemen. Daarom zoek je maar wat krenten uit de pap. Niet alleen het luisteren naar lezingen is interessant maar ook het ontmoeten van imkers uit andere landen. Dat kennismaken werd vergemakkelijkt door de paarse en groene tasjes, die je natuurlijk ook op bijvoorbeeld de camping tegenkwam.

Enkele onderwerpen

Door middel van de **bijendans** vertellen haalbijen aan andere bijen de richting waarin het voedsel te vinden is. Maar ook wordt aangegeven op welke afstand dat voedsel te vinden is. Meestal wordt aangenomen dat de bijen die afstand bepalen aan de hand van het energieverbruik. In Duitsland zijn proeven genomen om dat eens uit te zoeken. Daarom bood men de bijen voedsel aan dat was opgehangen aan een ballon. Toen de ballon op bodemhoogte hing reageerden de bijen terecht met: 70 m. Daarna werd de ballon stukje bij beetje opgelaten. Toen hij op 90 m hing was de afstand toegenomen tot 114 m. Er was ook veel meer energie nodig om helemaal tot op 90 m hoogte te vliegen. Toch gaven de dansbijen nu een afstand aan van 50 m. Op een hoogte van 60 m vermeldde de bijen 30 m. Dat betekent dus dat uit de verbruikte energie niet de afstand wordt afgeleid.

Varroamijt

In Zwitserland is iemand die raten heeft nagemaakt van transparant materiaal. Daardoor kun je precies zien wat er in de cel gebeurt, ook als die gesloten is. Het blijkt dat de varroamijten meestal op de wand van de cel verblijven. De varroamoeder verstopt zich onder de larve na het binnensluipen, eitjes worden er

op afgezet, ze rusten er, ze ontlasten er zich, en ze paren er. Ze komen dus alleen maar op de pop om te eten.

Amerikaans vuilbroed (AVB)

Er is in het buitenland veel minder aandacht voor AVB-sporen in honing. In Zwitserland is 95% van de import-honing besmet met sporen. Van de Zwitserse standen bleek de honing voor 17% besmet. Op die standen waar nooit vuilbroed was geconstateerd kwamen in 5,7% van de onderzochte honing toch nog AVB-sporen voor.

In Denemarken doet Hansen onderzoek naar deze ziekte. Hij deed een kort verslag over zijn onderzoek dat in 1986 begon. Daarbij worden gezonde volken met AVB-sporen gevoerd. Dat gebeurt door honing te gebruiken die afkomstig is van volken die zichtbaar ziek zijn. Of de gevoerde volken ziek worden hangt niet af van de hoeveelheid sporen die gevoerd worden. Ook kun je geen voorspellingen doen aan de hand van de hoeveelheid sporen die in de honing van zo'n volk gevonden wordt. Je kunt alleen zeggen dat zo'n volk ziek kan worden. Maar in enkele gevallen blijkt een volk toch te genezen. Dat is dan te danken aan het opruimen van gedood broed door die bijen. In het algemeen kun je zeggen dat de overlevingskansen van een bijenvolk bij aanwezigheid van *Bacillus larvae* afhangt van de bedrijfsmethode en van de weerstand van een volk.

Apitherapie

Er was veel aandacht en ook van toehoorderszijde veel belangstelling voor apitherapie. Dat betrof alle bijenprodukten, dus bijengif, propolis, was, pollen, honing en koninginnengelei. De waardering voor deze produkten wordt over het algemeen niet gedeeld door de medici. Het bijmengen van propolis en pollen in het voer van kippen geeft een betere vleeskwiteit. Bij mensen is propolis geschikt voor gebruik in een vermageringsdieet. Wie honing wil gebruiken voor wondbehandeling moet zorgen voor verse honing. Als honing een behandeling krijgt in de magnetron wordt ze ongeschikt voor dit doel.

Zwermen

Zwermneiging ontstaat in een volk als aan bepaalde voorwaarden is voldaan. Eén van die voorwaarden is het aanwezig zijn van voldoende voedselvoorraad. Als van een bijenvolk waarin de zwerm drift ontstaat het grootste deel (bijvoorbeeld 60%) van de honingvoorraad wordt afgenomen, buigt die zwermstemming om in een ongekende haaldrift. Een imker maakt

gebruik van grote kasten, waarin vier volken met elk een koningin in vier afdelingen gehuisvest zijn. Als één van de volken zwermplannen ontwikkelt worden de drie niet-zwerm lustige moeren verwijderd en de volken verenigd. Zo ontstaat een enorm volk met zwermplannen. Als nu flink wat voedsel afgenomen wordt ontstaat een haaldrift die een superoogst garandeert.

Tot zo ver dit verslag over Apimondia 1995.

Onvermeld is gebleven de sfeer die dat hele gedoe met zich meebrengt. Ook de contacten met medeimkers, die zo maar kunnen ontstaan. Natuurlijk het kennisnemen van alle imkermaterialen, waarvan verreweg de meeste nooit door ons zullen worden aangeschaft. Al met al iets om over na te denken als over twee jaar zo'n zelfde circus wordt georganiseerd in Antwerpen. Hopelijk wordt er dan vooraf wat meer aandacht aan besteed in Nederlandse vakbladen dan dit jaar het geval was, want Antwerpen is voor Nederlandse imkers wel heel gemakkelijk te bereiken en er zal vast wel belangstelling bestaan ook eens zo'n happening mee te maken.

bijen

REDACTIE



Nog steeds niet voorgesteld

Lid van de redactie BIJEN namens de LLTB:
drs. Martin Schyns (1963)

Ik heb biologie gestudeerd aan de Universiteit van Amsterdam met als specialisatie richting microbiologie. In 1983 winterde ik mijn eerste bijenvolk in. Sindsdien ben ik verknocht aan het imkeren. Het aantal volken waarmee ik de laatste jaren imker schommelt rond de vijf. Tot op vandaag werk ik met standbevruchte 'Hollandse' bijen maar vanwege import van andere bijenrassen in de omgeving van mijn stand overweeg ik mijn bijen op een of andere manier 'raszuiver' te houden. Als redactielid probeer ik vooral praktische onderwerpen onder de aandacht te brengen in ons maandblad. Veel zaken kun je als praktisch imker uit boeken halen, maar een echte vakman word je pas door het imkeren zelf en door uitwisseling van ervaringen met collega's. Ik denk dat **Bijen** hierin een belangrijke rol kan en moet spelen.

Subvereniging Stadskanaal jubileert

Ab Kuypers

Zaterdag 15 juni vierde subvereniging Stadskanaal op, naar eigen zeggen, bescheiden wijze haar 50-jarig bestaan: een open dag, een barbecue voor de leden en een cadeautje voor de vereniging zelf. Een portret van een jubilerende vereniging voor imkers.

In conditie blijven

'Gezond vijftig jaar worden is één. Als je als vereniging in zo'n conditie als de onze verder wilt, dan zal je daaraan moeten werken,' filosofeert voorzitter Luuk Hillebrands. 'Het kan daarbij niet alleen van het bestuur afhangen. Alle leden zullen evenzeer een verenigingshart moeten hebben. Behalve samenbindende elementen, activiteiten voor de leden, helpt het ook om de verantwoordelijkheden binnen de club te verdelen in werkgroepjes. Zoiets kan het verenigingsgevoel alleen maar versterken.'

Het jubileumfeest zal vast en zeker meegeholpen hebben de onderlinge band tussen de 31 leden van 'Stadskanaal' te versterken. 'Wij hebben ons jubileum overigens op bescheiden wijze gevierd, hoor. De open dag in ons bijenpark Immendal werd bezocht door ruim honderd belangstellenden, waarvan er vijf zich hebben aangemeld als belangstellende voor het imkeren. 's Avonds was er een barbecue voor onze leden en hun partners, ook in het bijenpark. We hebben ons bovendien zelf getrakteerd op een praktisch geschenk. Dit in de vorm van verplaatsbare expositiepanelen met foto's en bijschriften. We hebben dit in eigen beheer uitgevoerd en gefinancierd uit de eigen reserve, opgebouwd door onder andere de opbrengsten van de jaarmarkt.'

Verhuizingen

De subvereniging 'Stadskanaal' beheert het bijenpark 'Immendal', gelegen in een stilte-gebied van het recreatiegebied 'het Pagedal' te Stadskanaal. Hoewel de bijenstal door de vereniging al vanaf 1985 in gebruik is heeft deze pas sinds 1992 zijn definitieve plaats gekregen.

'Door de ontwikkelingen in het recreatiegebied hebben wij al twee keer moeten verhuizen,' aldus Luuk Hillebrands. 'De eerste keer min of meer vanwege ruimtegebrek. De laatste verhuizing was noodzakelijk omdat op onze toenmalige lokaties een sport- en vakantiebungalowcomplex werden geprojecteerd. De gemeente heeft toen de verhuizing van bijenstallen

verzorgd. Bij de plantkundige inrichting van het recreatiegebied in het algemeen en het bijenpark in het bijzonder hebben wij inspraak gehad met betrekking tot het assortiment in te planten bomen en struiken. Ook ten aanzien van het te gebruiken zaaigoed hebben wij mogen adviseren. Mede daardoor is er in het Pagedal een aardig drachtgebied ontstaan. Bovendien bevonden zich in het gebied al een kruiden- en een heemtuin. Daarnaast kunnen de bijen de wilde flora van de voormalige vloeivelden van een aardappelmeelfabriek, hier in de directe omgeving, bevliesen. Dat terrein staat nu bekend als natuurgebied 'de Veenhuizerstukken'. De nabijgelegen stadstuinen vormen een aardige aanvulling op het menu van onze bijen in het bijenpark.'

Educatie

In het bijenpark staan, behalve de stal van de vereniging, acht stallen van leden. 'Wij konden ons op deze lokatie vestigen doordat de gemeente ons de stal en het bijenpark in exploitatie heeft gegeven. Daarbij werd aan onze vereniging de voorwaarde gesteld een educatieve taak op ons te nemen.' Daarom worden er in de maanden mei tot en met augustus iedere woensdag van 19.00-21.00 uur voorlichting en demonstraties gegeven. Behalve huisvesting aan enkele bijenvolken heeft de verenigingsstal tevens een demonstratieruimte, leslokaal en slingeruimte. In samenwerking met de afdeling onderwijs van de gemeente heeft men een lesbrief samengesteld. Deze is verspreid onder alle basisscholen in Stadskanaal.

Samenbindende elementen

Behalve het bijenpark kent subvereniging Stadskanaal meerdere samenbindende elementen. Luuk Hillebrands vertelt daarover: 'Jaarlijks organiseren wij een bijen- en honingmarkt. Deze vindt plaats op de eerste zaterdag in september en wordt gehouden in het centrum van Stadskanaal. We leggen tijdens deze dagen vooral de nadruk op informatie en voorlichting over het bijenhouden. Daarnaast treffen onze leden elkaar in het bijenpark tijdens de onderhoudsronden en bij onze drachtreizen. Dat reizen gebeurt overigens individueel. De reiscommissie gaat wel op verkenning naar drachtgebieden en bereidt het plaatsen op bepaalde lokaties voor, maar de imkers reizen op eigen gelegenheid. De meest bezochte drachten bevinden zich in het Oldambt. Behalve het koolzaad

bezoeken we de laatste jaren ook phaceliavelden. De contacten met de boeren aldaar bestaan al zo'n vijftig jaar. Verder organiseren wij zo'n drie vergaderingen per jaar. Wellicht dat deze activiteiten er toe bijdragen dat wij dit jaar niet alleen vijftig jaar bestaan maar bovendien een stabiel ledenbestand kennen.'

Buiten haar eigen grenzen neemt 'Stadskanaal' deel aan verschillende regionale activiteiten. 'Wij werken al weer gedurende vele jaren uitstekend samen met de zusterverenigingen in Zuidoost Groningen.

Gezamenlijk organiseren wij lezingen en de provinciale honingkeuring. Deze keuring vindt vanwege de centrale ligging plaats in Stadskanaal. Het resultaat wordt tijdens de bijen- en honingmarkt bekend gemaakt. Naast individuele prijzen is er ook een verenigingsbeker te verdienen. Verder zijn er talloze groeps- en regiovergaderingen waarin Stadskanaal participeert,' aldus Luuk Hillebrands.

Spuitschade meldingen

Bij het vaststellen van spuitschade dient u in eerste instantie de A.I.D. te waarschuwen. Het adres van de A.I.D. staat achter in Bijen. Bovendien verzoeken wij u deze melding tevens door te geven aan het Bijenhuis, zodat de organisaties ook over deze informatie beschikken.

AVB in de omgeving van Nordhorn

Volgens de heer Luttkhuis is in Duitsland een reisverbod ingesteld in het gebied Nordhorn naar Neuenhaus en Nordhaus naar Schuettendorf/Gildehaus in verband met het voor de tweede maal constateren van Amerikaans vuilbroed. Imkers in Lattrop, Denekamp, de Lutte en Losser wordt aangeraden hun volken gedurende dit en het volgende seizoen goed te controleren.

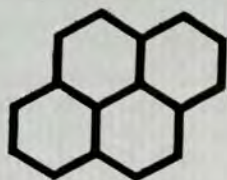
245

bijen

FOTO VAN DE MAAND



In het recreatiegebied 'Het Pagedal' beheert de subvereniging Stadskanaal het bijenpark 'Immendal'. In de ruime bijenstal worden ook demonstraties verzorgd. In de zomermaanden houdt men er openhuis. (zie ook het verslag van het jubileum van Stadskanaal).



Studiedag LLTB 28 september

Op zaterdag 28 september 1996 wordt de Studiedag en Honingkeuring van de Imkersbond van de LLTB gehouden in het Maaslandcentrum van Elsloo, Burgemeester Maenenstraat 45. Het thema is 'Imkeren '96, selectie en zorg'.

Gezien het actuele en leerrijke programma met gerenommeerde binnen- en buitenlandse sprekers is het organiserend comite van mening dat u met uw partner, of leden van uw vereniging als praktiserend imker deze dag niet mag missen. De kosten voor deelname aan deze dag, inclusief koffie/thee, vlaai en lunch, bedragen voor de leden van de Bond van Imkers van de LLTB f15,-. Voor partners en overige belangstellenden f20,-.

Opgave kan geschieden vóór 15 september a.s.

- bij het secretariaat Bond van imkers van de LLTB, 0475-381777
- bij uw eigen afdeling door het geld af te dragen aan de secretaris, of
- door storting van dit bedrag op Rabobankrekening 11.77.02.455 t.n.v. de Bond van imkers te Roermond, girorekening van de Rabobank: 10.49.241. Wij rekenen op een goede opkomst.

Programma

09.00 uur: Ontvangst van de deelnemers, koffie/thee met vlaai is beschikbaar.

Tevens wordt de honing voor de keuring in ontvangst genomen. Per soort dienen drie potten van 450 of 500 gram ingeleverd te worden. Deze mogen niet zijn voorzien van een etiket of opschrift. Er wordt in vijf klassen gekeurd:

- I – vloeibare honing
- II – gekristalliseerde honing
- III – kristalliserende honing en heide-melange honing
- IV – heidehoning
- V – raathoning (zomerraat/heideraat).

De jury staat onder leiding van Marcel Hallmans

10.00 uur: Opening door regiovoorzitter Leo Leerssen.

10.00 uur, grote zaal: prof Frans Jacobs – België.

Thema: *Selectie en noodzaak van koninginnteelt.*

Waarom koninginnteelt en selectie belangrijk zijn in de huidige imkerij.

Kleine zaal: M.J. van Iersel.

Thema: *Imkeren met de methode Pfefferle contra de Aalster methode.*

Bij deze methode wordt ongeveer de helft van de volken jaarlijks vernieuwd. Mede met behulp van koninginnteelt.

11.10 uur: Kleine pauze (koffie of thee)

11.25 uur, grote zaal: Alex Bouters – België.

Thema: *Moeren kweken met het overlarfproject.*

Aan de hand van overheadsheets wordt duidelijk gemaakt dat het voor elke imker mogelijk is met beperkte middelen zelf goede koninginnen te kweken in een moergoed produktievolk.

Kleine zaal: Drs. Aad de Ruijter, directeur van de Ambrosiushoeve.

Thema: *Het onderzoek op de Ambrosiushoeve.*

Aan de hand van dia's wordt een overzicht gegeven van het onderzoek naar insectenbestuiving, naar ziekten en parasieten van bestuivende insecten en naar de effecten van bestrijdingsmiddelen.

Tenslotte wordt aan de hand van het rapport van de Werkgroep Amerikaans vuilbroed besproken hoe wij als imker de kans op besmetting zo klein mogelijk kunnen houden.

12.25 uur: Pauze

In foyer E wordt u een lunch in de vorm van een 'boerenbuffet' aangeboden. Soep, belegde broodjes, croissants, krentenbrood met koffie/thee.

Vervolgens kunt u een bezoek brengen aan het unieke Kasteelpark met IVN-tuin (rondleiding door gidsen) en/of een bezoek aan het streekmuseum 'De Schippersbeurs' in Oud-Elsloo, entree f1,-. Uitgebreide informatie hierover vindt u in de hal van het Maaslandcentrum. Beide mogelijkheden bevinden zich op loopafstand van het Maaslandcentrum in het historische gedeelte van Elsloo.

14.25 uur, grote zaal: Dr. Job van Praagh – Duitsland.

Thema: *Amerikaans vuilbroed en de wijze van saneren van aangetaste volken in Europa.*

Amerikaans vuilbroed, bestrijding en huidige en toekomstige vergoedingsregeling.

Kleine zaal: J.Th. de Ronde

Thema: *De biologische imkermethode.*

Aandacht voor de natuurlijke hygiëne van het bijenvolk en het zoveel mogelijk volgen van de ontwikkeling van het bijenvolk gedurende het jaar. Uitgangspunt is zo weinig mogelijk ingrijpen in deze ontwikkeling.

15.25 uur: Kleine pauze (koffie/thee)

15.35 uur: Uitslag en toelichting op de honingkeuring. Bevindingen en aanbevelingen van de jury door Marcel Hallmans.

16.00 uur: Sluiting Studiedag door scheidend voorzitter van de bond, dhr. Jan Caris.

• Workshops in de diverse foyers gedurende de gehele studiedag.

• Foyer H-I

Honingverzorging (tijdens het middagprogramma) door Marcel Hallmans

• Foyer A-B-C

- Ambrosiushoeve: informatiestand met uitleg door Christ Smeeckens.

- Wasgieten en verkoop imkersmateriaal: Mia van der Heijden-Raymakers

- Korfvlechten, tevens verkoop van gevlochten materiaal: dhr. P.H. Nillesen

- IVB-Elsloo: verkoop van zaad en informatiestand.

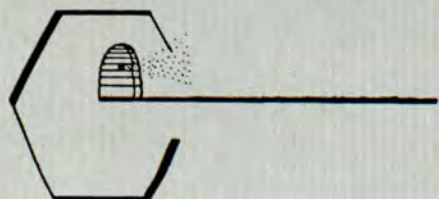
• Foyer F

Damesprogramma: demonstratie/tentoonstelling:

- Poppen, beren en stoffen bloemen maken

- Hardanger borduurtechniek

- Wasfiguren maken.



Studiedag NCB 9 november

H.F. Weijenborg

Het thema is 'Bijenrassen in verleden, heden en toekomst'.

In het juninummer van **Bijen** stond de eerste aankondiging aangaande de jaarlijkse Studiedag. Tevens een globale weergave van de activiteiten die zullen plaatsvinden. De voorbereidingscommissie is nu zover gevorderd dat ze u het volledige programma kan aanbieden.

De geschiedenis van 75 jaar imkeren alsmede een voorzichtige blik in de toekomst zullen uitgebreid aan de orde komen in de lezingen, workshop, postersessie en tentoonstelling.

Lezingen

• In de aula, bedoeld voor alle bezoekers van de studiedag:

- **C. Roelen:** de geschiedenis van de BvBNCB, en wat heeft ze in de toekomst voor ogen?

- **D. van Houwelingen:** bijenteeltorganisaties in het algemeen, hun taken, activiteiten en doelstelling. Waar gaat het met de imkerij naar toe zonder organisaties! De betrokkenheid met onderwijs, voorlichting, onderzoek en inspraak bij andere instanties. Ter afsluiting volgt een forumdiscussie.

• Lokaal 149

- **Th. de Ronde:** imkeren met onze gewone Nederlandse bij. Eigenschappen, bedrijfsmethoden, behuizing.

• Lokaal 150

- **R. Kakes:** imkeren met de Carnicabij. Eigenschappen, bedrijfsmethoden, behuizing.

• Lokaal 108

- **M. van der Zee:** imkeren met de Buckfastbij. Eigenschappen, bedrijfsmethoden, behuizing.

De lezingen 2, 3 en 4 worden elk twee keer gehouden.

Parallelprogramma

Voor minder in bijen geïnteresseerde bezoekers hebben we een prachtig alternatief.

• Lokaal 106: **mw. T. van Iersel:** recepten met honing. Toepassingsmogelijkheden van honing in de keuken.

• Lokaal 44: **mw. D. Launspach-Lindgreen:**

bijenprodukten in de cosmetica, in relatie met bijen, honing en gezondheid.

Bij alle twee onderdelen mag u zelf ook het een en ander uitproberen. Voor de gebruikte materialen zal een kleine vergoeding worden gevraagd.

Workshop

Mede ter ondersteuning van de lezingen zullen in de workshop diverse activiteiten plaatsvinden, verzorgd door of namens de inleiders. Verschillende typen bijenkasten, koninginneteeeltkastjes en andere koninginneteeeltbeno-

digdheden, alsmede apparatuur t.b.v. kunstmatige inseminatie zullen hier deel van uitmaken. Verder:

- **B. Janssen:** microscopie, vleugelindex.

- **C. Havermans / J. Janssen:** onderwijs, wat en hoe?

- diverse literatuur.

Postersessie

Deze biedt gelegenheid voor iedereen om eigen vindingen en ideeën aan te dragen en te demonstreren. Maak hier gebruik van, uw inbreng wordt zeer op prijs gesteld.

Verder mogen we rekenen op een bijdrage van:

- De 'Vrienden van de Ambrosiushoeve' met een mooie voorlichtingsstand.

- **C. Smeekens:** actuele zaken Ambrosiushoeve.

- Honingzemerij met een propagandastandje voor minder bekende artikelen.

- Bond van Bijenhouders NCB met o.a. een fotoreportage van alle kampioenen bijenteelt bedrijfswedstrijden (vanaf 1961). Verder foto's van alle voorzitters en secretarissen van de afgelopen 75 jaren. Aan dit onderdeel wordt een wedstrijd verbonden: herkennen van kampioenen en voorzitters.

- Activiteiten BvBNCB

Drachtplantenbeurs

Wilt ook u hieraan een bijdrage leveren? Naast ruilen ook gelegenheid tot verkoop tegen 'kostprijs' van drachtplanten, o.a. vaste planten, bomen en heesters.

De bekende verkoopstands zullen aanwezig zijn.

Tentoonstelling bijenboeken

Veldbiologisch antiquariaat 'De Stokroos' zal een tentoonstelling inrichten met tweedehands bijenboeken (gelegenheid tot aankoop).

Keuringen

• honing

Er worden vijf categorieën honing onderscheiden:

- vloeibare voorjaars- of zomerhoning

- geënte voorjaars- of zomerhoning (ook wel 'pasta')

- gekristalliseerde voorjaars- of zomerhoning (spontaan gekristalliseerd)

- heidehoning

- raathoning.

Iedere inzender mag per categorie een serie van drie potten insturen ter beoordeling. De potten mogen niet voorzien zijn van een etiket of opschrift (neutrale pot). Bij de heidehoning het keuringsrapport van het RIKILT of van de Keuringsdienst van Waren bijvoegen. Bij de raathoning komt alleen honing in de zogenaamde secties voor keuring in aanmerking. Meer inzendingen raathoning zullen we erg op prijs stellen.

Een jury zal de inzendingen beoordelen op suikergehalte, zuiverheid, netheid, rijpheid, kleur en smaak. De inzendingen worden na keuring tentoongesteld, voorzien van de uitslag onder nummer. Inzendingen van niet-NCB-leden vallen buiten de prijzen.

• Mede

Een inzending bestaat uit drie flessen mede, afkomstig van één partij. De flessen mogen niet van een etiket of opschrift zijn voorzien. Een jury zal de mede beoordelen op smaak, helderheid, kleur, zuiverheid, verpakking.

• Was

Er worden verschillende categorieën onderscheiden:

1. zelf-gezuiverde was

2. zelf-gegoten kunstraat

3. siervoorwerpen van bijenwas.

Zelf-gezuiverde was: per inzender mag slechts één blok was aangeboden worden. Het stuk moet minstens 500 gram wegen. Het stuk mag niet van een etiket of ander kenteken zijn voorzien.

Zelf-gegoten kunstraat: per inzender een serie van drie vellen. De vellen kunstraat mogen niet voorzien zijn van een etiket of opschrift. Een jury zal de zelf gezuiverde was en zelf gegoten kunstraat beoordelen op kleur, geur, structuur en verontreinigingen, de zelfgegoten kunstraat tevens op sterkte, gewicht, oppervlaktemaat.

Siervoorwerpen en kaarsen van bijenwas: het aantal inzendingen per deelnemer is onbeperkt. De beste inzendingen van de diverse klassen worden met een certificaat gehonoreerd.

248

Ontmoetingsruimte/café

Natuurlijk bent u niet genoodzaakt de hele dag het programma te volgen. In de aula is de hele dag gelegenheid om met uw collega's van gedachten te wisselen onder het genot van een drankje. Voor het slagen van een groot gedeelte van deze Studiedag, vooral wat betreft de diverse keuringen, de drachtplantenbeurs en postersessie zijn we van uw medewerking afhankelijk.

Toegangsprijs

Omdat de kosten van de Studiedag voor een gedeelte worden gedragen door onze organisatie, vinden wij het redelijk dat niet-leden van de Bond van Bijenhouders NCB een hogere toegangsprijs betalen. Leden van de BvB NCB, en hun partner, betalen op vertoon van de lidmaatschapskaart f15,-. Voor ieder ander bedraagt de toegangsprijs f20,-. U ontvangt hiervoor een lunch, twee koffie/thee en een samenvatting van de lezingen. Mogen we op 9 november a.s. op u allen rekenen?



VBBN-symposium

'Natuurzuivere Honing'

op zaterdag 2 november 1996, in het Biotechnion te Wageningen, zaal 62

09.30 uur: zaal open, koffie en ontvangst

10.00 uur: dr. P.A. Oomen, medewerker

Plantenziektenkundige Dienst te Wageningen: 'Tussen gif en gewasbescherming: zes jaar meldingen van spuitsterfte'. Al zes jaar wordt imkers gevraagd verdachte gevallen van spuutschade te melden aan hun organisatie. Het doel daarvan is om aanwijzingen te krijgen hoe ernstig het probleem is van de spuutschade in Nederland. Heeft het resultaat als imkers hun spuutschade melden?

11.00 uur: dr. M. de Greef, Rijksstation voor Nematologie en Entomologie te Merelbeke (België): 'Residu determinatie van fluvalinaat in Belgische honing en bijenwas'.

In 1984 werd *Varroa jacobsoni* voor het eerst gesignaleerd in België. De eerste jaren werden vooral Folbex (broompropylaat) en Perizin (coumaphos) gebruikt om de mijt te bestrijden. In 1988 werd Apistan (fluvalinaat) erkend als bestrijdingsmiddel en vrij vlug vanwege zijn hoge efficiëntie en zijn gemakkelijke toepasbaarheid algemeen gebruikt door de imkers. De strips worden via de imkersvereniging tegen een door het Ministerie van Landbouw gesubsidieerde prijs verspreid. Om de invloed van een verhoogd gebruik van bestrijdingsmiddelen in de bijenteelt na te gaan werd in 1989 gestart met een onderzoek naar residuen in bijenprodukten. Hoe luidt de conclusie?

11.45 uur: dr. H.A. van der Schree, Inspectie Volksgezondheid, Amsterdam: 'Residuen van bestrijdingsmiddelen en sulfapreparaten in honing'.

De Inspectie Gezondheidsbescherming - Keuringsdienst van Waren in Amsterdam is gespecialiseerd in het onderzoek naar residuen van bestrijdingsmiddelen die in de land- en tuinbouw gebruikt worden. In het kader van deze specialisatie worden regelmatig monsters honing geanalyseerd op de aanwezigheid van residuen van deze middelen. Van vaten importehoning, die vanuit landen buiten de EG Nederland binnenkomen, dienen volgens recente regels steekproeven genomen te worden voor nader onderzoek op kwaliteit en samenstelling. Hoe staat het met de kwaliteit van onze Nederlandse honing en de honing die in de groothandel te koop is?

12.15 uur: dr. W. Rohner, dierenarts uit Rheinland: 'Naturreicher Waldhonig'. Hoe natuurlijk is honing uit de natuur?

13.15 uur: lunchpauze

14.00 uur: drs. A. de Ruijter, directeur Stichting Landelijk Proefstation voor Insektenbestuiving 'Ambrosiushoeve' te Hilvarenbeek: 'Het bestrijdingsmiddelenonderzoek op de Ambrosiushoeve en de kwaliteit van honing'. Door de Ambrosiushoeve wordt onderzoek gedaan naar de giftigheid en de gevaarlijkheid van gewasbeschermingsmiddelen. De resultaten van dit onderzoek worden gebruikt bij de beoordeling van mogelijke negatieve effecten van bestrijdingsmiddelen bij de registratie van deze middelen. Heeft dit jarenlange onderzoek resultaat opgeleverd voor de Nederlandse imkers?

15.00 uur: prof. G. Vorwohl, Landesanstalt für Bienenkunde te Stuttgart: 'Rückstände von Varroabekämpfungsmitteln im Bienenhonig und in anderen Bienenprodukten mit besonderer Berücksichtigung der Verhältnisse in Deutschland'.

Sinds 1988 loopt aan het Landesanstalt für Bienenkunde een programma ter controle van resten van varroabestrijdingsmiddelen in honing en andere bijenprodukten. Elk

jaar worden enkele honderden honingmonsters geanalyseerd, vooral op broompropylaat (Folbex VA), coumaphos (Perizin), fluvalinaat (Apistan, Klartan, Mavrik) en flumethrin (Bayvarol). Daarnaast is ook een fungicide stof aangetoond: vinclozolin, de werkzame stof van Ronilan, waarmee schimmelaandoeningen in kool bestreden worden. Vinclozolin kan als voorbeeld van een bijen-gevaarlijke pesticide gelden, die in bloeiende planten gespoten mag worden en daardoor in de nectar en honing terecht komt.

Bovengenoemde varroacide stoffen lossen gemakkelijk op in de was. Met elke behandeling groeit het restant in de was. Bereiken de resten een waarde van 1 mg/kg of meer, dan kunnen kleine deeltjes van deze resten in de opgeslagen honing terechtkomen. Speelt de was een centrale rol in het residu-probleem?

16.00 uur: sluiting

Het Symposium 'Natuurzuivere Honing' wordt georganiseerd door de Commissie Honing van de VBBN. Het symposium is bestemd voor iedere imker die iets meer wil weten van het voorkomen en het voorkomen van resten van bestrijdingsmiddelen in honing en was. Bestaat natuurzuivere honing wel? Deze vraag zal op het symposium zeker beantwoord worden.

Geïnteresseerden kunnen zich opgeven bij de VBBN, Postbus 90, 6720 AB Bennekom en door overmaking van f22,50 op girorekening 84.68.01 t.n.v. VBBN Wageningen. U krijgt dan zo spoedig mogelijk een uitgebreid programmaboekje met routebeschrijving toegestuurd. Aan de zaal betaalt u f25,- entree.

Niet VBBN-leden betalen f30,-. Willen VBBN-leden hun lidmaatschapskaart meenemen?

Dit bedrag is inclusief koffie, thee en lunch.

Het maximum aantal bezoekers is 150, dus schrijf u snel in om verzekerd te zijn van deelname aan dit boeiende, internationale symposium.

Presentatie nieuwe uitgave 'Werkboek bijen houden'

Joop Beetsma

Op 3 juli j.l. presenteerde de heer J.J. Speelziek in de tentoonstellingsruimte van het Bijenhuis een door hem geheel herziene uitgave van het 'Werkboek bijen houden'. Allereerst verwelkomde de heer D. Vunderink, voorzitter van de VBBN, de aanwezigen en in het bijzonder de heer en mevrouw Speelziek en de van oorsprong Nederlandse imker Gerbrand van Dyke, uit de Verenigde Staten, die bij vrienden op bezoek was. Kort daarop kon hij de nieuwe voorzitter van de Vlaamse Imkersbond, de heer L. Baeten en echtgenote welkom heten. De heer Vunderink leidde de presentatie van het Werkboek als volgt in.

"De derde herziene druk van het Werkboek verscheen in 1988. Omdat er vooral voor de cursussen steeds weer belangstelling voor het Werkboek bestaat en omdat een aantal organisatorische gegevens niet meer up-to-date

was, benaderde de heer H.J.J. van den Broek, voorzitter van de Commissie Onderwijs van de VBBN, de heer Speelziek met het verzoek een nieuwe uitgave te willen verzorgen. Omdat hij de tekst van de vorige uitgave niet meer op diskettes had staan, wees de heer Speelziek in eerste instantie dit verzoek af. Daarna ontstond bij de Commissie Onderwijs het idee om deze tekst door middel van een scanapparaat alsnog op diskettes over te brengen. De heer L. Eendhuizen ondervond dat het, ondanks de geavanceerde apparatuur, niet eenvoudig is om een weinig voorkomend lettertype te scannen. De tekst moet woord voor woord gecontroleerd en eventueel gecorrigeerd worden.

Toen de Commissie Onderwijs, met de tekst op diskettes in de hand, opnieuw bij de heer Speelziek aanklopte, wilde hij zich voor de vierde en laatste keer inzetten om er een goed bruikbaar en aantrekkelijk boek van te maken. Tijdens de presentatie vertelde de heer Speelziek dat hij zich allereerst afvroeg voor welke Nederlandstalige imkers hij zijn boek zou herzien. Hij besloot hiervoor het resultaat van de enquête Bijenhouderij 1994, gehouden door Elbert van Aalst, stagiaire van de IKC-sectie Bestuiving, als basis te nemen. Deze keus bepaalde bijvoorbeeld dat hij de (meestgebruikte) genormaliseerde Spaarkast uitvoerig beschrijft en er opnieuw een bouwtekening van opneemt en een aantal andere kasttypen beknopt beschrijft. Deze keus had eveneens tot gevolg dat hij bijvoorbeeld aan de biotechnische bestrijdingsmethoden van de varroamijt geen aandacht besteedt, omdat meer dan 90% van de imkers chemische bestrijding toepast (persoonlijke toelichting). De voorbereiding van de vierde druk heeft veel tijd gekost, vooral het samenstellen van het trefwoordenregister. Dit register is een belangrijke verbetering van het boek omdat het hierdoor veel gemakkelijker te gebruiken is. Tenslotte werd door de heer J. Salentijn de nieuwe tekst geredigeerd en aangepast aan de nieuwe spelling, wat voor de heer Speelziek weer vele uren computerwerk betekende.

Het had maar een haartje gescheeld of de nieuwe uitgave was niet verschenen. Drukkerij Robine in Twello brandde geheel uit, maar gelukkig voor de imkers lag de film voor het boek bij de binder in de brandkast.

De heer Vunderink bedankte de heer Speelziek voor zijn toelichtingen en sprak zijn vreugde uit over het feit dat de VBBN nu een cursusboek heeft kunnen uitgeven dat geheel aan de huidige situatie is aangepast. Een volgende druk zal door de Commissie Onderwijs worden verzorgd. De heer Vunderink was blij verrast dat de nieuwe voorzitter van de Vlaamse Imkersbond, de heer L. Baeten, gehoor had gegeven aan de uitnodiging om bij deze presentatie aanwezig te zijn. Het was een goede gelegenheid om alvast met elkaar kennis te maken.

De heer Baeten bedankte eveneens de heer Speelziek voor zijn omvangrijke werk voor het Werkboek en gaf daarna een korte toelichting op de veranderde organisatie in de Vlaamse imkerswereld. Aan het einde van de gezellige bijeenkomst signeerde de heer Speelziek de uitgereikte exemplaren van het nieuwe 'Werkboek bijen houden'."

Uit de PC van de voorzitter

Dick Vunderink

U hebt in het vorige nummer van **Bijen** al dan niet opge-
lucht mijn 'Uit de PC' gemist. Ik was wat afgeleid en niet
door mijn bijen. En ook nu wil ik niet over bijen schrijven,
want ik wordt daar dépri van met al die kou en onbevuchte
jonge koninginnen. Is de contributieverhoging aanvaard
en dan krijg je dit.

Nog iets om niet over te juichen. Wij hebben de laatste
vergadering van de afdeling Bijenteelt van het Landbouwschap
beleefd. U weet, het Landbouwschap (LBS) wordt
in hoog tempo afgebouwd, en waar wij meestal achteraan
komen, mogen we dit keer de spits afbijten. Als een van
de eerste is onze afdeling opgeheven. En de secretaris die
ons dit bericht kwam brengen verzekerde ons dat wij geen
enkele kans hadden gehad invloed op dit besluit uit te
oefenen, zelfs als wij geweten hadden dat het in het voor-
nemen lag.

En laten we beseffen dat het voor ons uiteraard een nadeel
is, maar voor een groot aantal medewerkers van het LBS
een grote bron van onzekerheid en verandering.

Derhalve exit Landbouwschap. En hoe nu verder, vroegen
wij. Wel, jullie moeten zien zelf op eigen kracht goede
betrekkingen op te bouwen met de partijen die jullie bijen
nodig hebben in het bestuivings- en het drachtplanten-
overleg en die mede de Ambrosiushoeve financieren. Dat
zal nu geen probleem zijn, die verhoudingen zijn goed.
Maar de mensen van nu worden ook een keer opgevolgd,
en hoe zal het dan gaan? En zo moeten wij ook recht-
streeks contact met LTO opbouwen en het Ministerie
LNV waarvoor het Landbouwschap eerst de schakel was.
We hebben daarvoor de eerste stappen gepland.

Toen ik aan het voorzitterschap begon, wist ik niet dat ik
met het LBS te maken zou krijgen, nog minder had ik
verwacht dat ik het einde zou meemaken.

En ik herinner u aan mijn woorden op de laatste AV dat wij
steeds meer op eigen benen komen te staan. Met de nade-
len van meer werk en inspanning met name voor het HB,
met het voordeel van onafhankelijkheid en meer vrijheid.
Nu wat leuke zaken. Het naderend jubileum staat voort-
durend op onze agenda in het HB en andere gesprekken.
Het blijft nog een balanceren tussen – zoals wij in de
bank zeiden – angst en hebzucht. Wat zouden we veel
leuke dingen kunnen doen en wat een goede ideeën
komen er op, maar kunnen we dat betalen? Ook beseffen
we dat ons imkerwereldje een grote verscheidenheid kent
van wensen en belangen en hoe kun je dat samenbrengen
in iets samenvattends en toch voor elk wat wils. En waar-
om hebben de sponsors hun gelden niet belegd in afwach-
ting van onze aanvraag? Het wordt dus schipperen en
manoeuvreren, maar we vorderen intussen wel. We heb-
ben een optie op een reservering in Zwolle voor de
openingsmanifestatie, redelijk centraal gelegen en in elk
geval voortreffelijk met de trein bereikbaar.

Het nieuwe bijenboek 'Werkboek bijen houden' is uit. De
vierde en herziene druk van het boek van oud-voorzitter
Jan Speelziek. In een kleine kring is het boek gepresen-
teerd. Het heeft een face-lift ondergaan en ziet er prima
uit. Wij hebben de auteur uiteraard opnieuw bedankt voor
de overdracht van de rechten aan de VBBN en hij

bedankte de imkers die hem hielpen. Voor beginnend en
ervaren imker is er nu geen excuus meer voor de fouten
die zij maken. Prima lesmateriaal vanuit de praktijk in de
komende cursussen.

Het Platform Natuur in de Woonomgeving, u weet wel de
Vlinderstichting en de VBBN, werd uitgenodigd een
bijdrage te schrijven voor het handboek natuurvriendelijk
tuinieren van de volkstuintersvereniging de AVVN. Dat
resulteerde in een uitnodiging voor een bijeenkomst waar-
in het keurmerk hiervoor werd gepresenteerd. Ik beleefde
dat als het zoveelste signaal dat het bewustzijn groeit dat
we ons meer om het leven in de natuur moeten bekomme-
ren. Precies wat het Platform nastreeft. Gaan wij zo de
weg op naar natuurbeheer?

HB-vergaderingen april en mei 1996

Heyta van der Reijden-Rynja

Commissie Honing

De commissie Honing organiseert een symposium op
zaterdag 2 november a.s. te Wageningen. De titel van het
symposium luidt: Natuurzuivere honing. Sprekers uit
binnen- en buitenland zullen een voordracht houden over
het voorkomen en het voorkomen van residuen van
bestrijdingsmiddelen in honing en was. Kosten f25,- voor
VBBN-leden (bij vooruitbetaling f22,50), inclusief koffie
en lunch.

Op 14 september vindt de Nationale Honingkeuring
plaats, samen met de Zuidelijke Bonden, tijdens de Open
Dag op de Ambrosiushoeve te Hilvarenbeek. Deelname
aan de keuring is gratis, er wordt uitsluitend honing
gekeurd. De NCB zal tijdens deze dag extra aandacht
besteden aan het 75-jarig bestaan.

Commissie Drachtplanten

Een delegatie van het HB heeft de Koolzaaddag op 18
mei jl. bezocht. Dit jaar was definitief het laatste waarin
door het Rijk koolzaad werd ingezaaid in de Flevopolder.
Er zijn misschien nog mogelijkheden voor drachtgebieden
binnen de ecologische landbouw.

Commissie Onderwijs

De nieuwe commissie Onderwijs heeft de eindtermen
herzien. Eind mei zijn deze besproken met de AOC's en
de andere imkerorganisaties om een gezamenlijk voorstel
te doen. Het duurt dan nog twee jaar voordat ze zijn
ingevoerd.

Het nieuwe 'Werkboek bijen houden' van J.J. Speelziek is
op 20 mei jl. uitgekomen. De vierde druk is geheel
herzien en up-to-date gemaakt. Het boek is uitstekend te
gebruiken als uitgangspunt voor een cursus bijenhouden.
Maar ook de ervaren imker zal met name in de nieuwe
hoofdstukken veel wetenswaardigheden vinden. Het boek
is in eigen beheer uitgegeven door de VBBN en te bestel-
len bij de afdeling Handel, 0317-422733.

Jubileumviering

• het minisymposium

Door de heer H. Wubbolts is het plan op tafel gelegd
om een symposium te houden in Zwolle, met daaraan gekop-
peld een bezoek aan het Ecodrome en enkele andere

activiteiten. Het is de bedoeling dat er een zo breed mogelijk programma wordt gepresenteerd waaraan zowel gevorderde als beginnende imkers iets kunnen ontleen. In samenwerking met de gemeente Zwolle zal een uitgebreid parallelprogramma worden opgezet met o.a. muziek, toneel en een bijenmarkt. Het HB hoopt het 100-jarig bestaan te kunnen gebruiken als een promotie-middel voor de bijenhouderij.

• de audio-visuele produktie

Het HB heeft gesprekken gevoerd met enkele producenten van audiovisuele media. Naar aanleiding van deze gesprekken heeft het HB besloten niet meer te spreken van een CD-i of CD-rom, omdat nog steeds niet helemaal duidelijk is welk medium voor onze doelgroepen het meest geschikt is. Wellicht kunnen er verschillende produkties gemaakt worden, uitgaande van hetzelfde materiaal, zoals een CD-rom voor educatieve doeleinden en een nieuwe videoproduktie zowel op cassette als op video-CD voor meer algemeen gebruik. Hopelijk valt in juni de beslissing.

• Fondsenwerving

Enkele HB-leden houden zich intensief met de fondsenwerving voor het jubileum bezig. De eerste brieven zijn de deur uit. Er is een comité van aanbeveling samengesteld, bestaande uit: de heren P. Winsemius, P. Steltman, A. Koster en M.J.E.M. Jager, de burgemeester van Wageningen.

• Ledenwerving

In de AV kwam weer eens naar voren dat de VBBN te weinig aan ledenwerving doet. De secretarissen worden bij deze nogmaals gewezen op:

- het pakket 'ledenwerving' met voorbeelden van persberichten, ideeën voor de inhoud van een korte oriëntatie-cursus, tips;
- het 'kennismakingspakket' voor nieuwe leden;
- de mogelijkheid om degenen die met goed gevolg een cursus hebben afgelegd **Bijen** de laatste drie maanden van het jaar gratis toe te laten sturen.

Ledenwerving kan het best op lokaal niveau gebeuren. Het HB zal nieuwe impulsen geven aan het bestaande ledenwerfpakket en het assortiment cadeau's voor groeiende subverenigingen uitbreiden.

• Statuten

Er is een nieuwe afspraak gemaakt met de notaris. Gebleken is dat bij een vorig gesprek de wensen tot verbetering niet helemaal duidelijk waren overgekomen. Het is nog steeds de bedoeling dat de nieuwe Statuten worden vastgesteld in de AV van 1997.

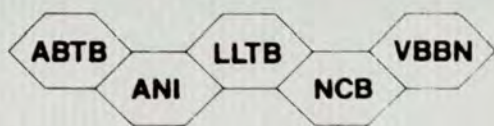
• Sponsorloterij

Er zijn inlichtingen gevraagd bij de Sponsorloterij. Deze loterij zorgt ervoor dat 60 % van de inleg met als opgegeven doel 'VBBN' wordt uitbetaald aan de VBBN. Het ligt absoluut niet in de lijn van het Hoofdbestuur om welke vorm van loterij dan ook te propageren. Maar het is mogelijk dat er al imkers zijn die in de een of andere vorm in een loterij meespelen. Die zouden dan kunnen overstappen op de sponsorloterij. Dit idee strookt ook met de opmerking die diverse malen in groepsvergaderingen en ook weer in de laatste AV is gemaakt dat het HB moet proberen andere bronnen van financiering aan te boren. Het HB zal deze suggestie inbrengen in de vergadering met de groepsbesturen op 5 oktober a.s.

Aanmeldingsformulieren zijn op het Algemeen Secretariaat verkrijgbaar.

• Vertaling folder

Subvereniging Waterland stelde de vraag of het interessant zou zijn een honingfolder in het Turks en/of Marokkaans te vertalen. Hierbij leg ik de vraag voor aan de leden: hebben jullie veel Turkse of Marokkaanse honingklanten, en is het moeilijk ze duidelijk te maken dat gekristalliseerde honing géén toegevoegde suiker bevat, laat het mij weten. Bij voldoende animo zoeken wij naar iemand die de folder 'Bijen en bijenprodukten' kan vertalen.



J. Beekman

Het bestuur van de Bedrijfsraad (BR) kwam op 3 juni 1996 in Wageningen bijeen. De volgende punten stonden op de agenda:

- De afdeling Bijenteelt van het Landbouwschap wordt opgeheven. Het bestuur heeft naar aanleiding hiervan besloten om andere wegen in te slaan om de algemene belangen van de imkerij te waarborgen. Door deze opheffing is de ingang naar de overheid niet meer vanzelfsprekend. U wordt te zijner tijd op de hoogte gehouden met betrekking tot deze materie.
- Namens de BR wordt een afgevaardigde gevraagd zitting te nemen in de commissie 'Honingbij en wilde bijen'. Mevrouw C. Reker neemt voorlopig deze plaats in.
- De brief van de gemeente Ameland over de bescherming van de eilanden Ameland, Schiermonnikoog en Vlieland tegen ongewenste invloeden door het overbrengen van bijen van het vasteland naar de eilanden. De BR gaat accoord als het argument het voorkómen van 'ziekte-overbrenging' is, echter niet als het gaat om bescherming van de drachtgebieden.
- Einde koolzaadcommissie. Van deze commissie die de koolzaadvelden beheerde, is op een goede manier afscheid genomen. Er is nu uit de commissie een Stichting voortgekomen die de flora en fauna in de polder gaat beheren. De imkerij is hierin ook vertegenwoordigd.
- Onderwijs. In overleg met de AOC's en de imkerorganisaties zijn de eindtermen voor de beginnerscursus vastgesteld. Dit in zeer goede samenwerking. De prijs voor een beginnerscursus is vastgesteld op f165,-. De cursussen voor gevorderden en bijenteeltleraren moeten nog aan de orde komen.
- De onderzoeksvoorstellen voor de Ambrosiushoeve voor het jaar 1997, ingediend door de ANI, zijn besproken. De voorstellen zullen te zijner tijd in **Bijen** worden toegelicht door een vertegenwoordiger van de Ambrosiushoeve.